

Житомир – 2018

Дата захисту _____

Результат захисту

за національною шкалою	кількість балів за 100 бальною шкалою	ECTS

Голова ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

Члени ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

Секретар ДЕК

_____
(підпис)

_____
(ПІП)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ	9
1.1. Психологічна характеристика професійного самовизначення	9
1.1.1. Проблема самовизначення у вітчизняній та зарубіжній психології	9
1.1.2. Поняття та структура професійного самовизначення	12
1.2. Особливості професійного самовизначення старшокласників	15
1.2.1. Фактори професійного самовизначення старшокласників	15
1.2.2. Особливості професійного вибору старшокласників	18
1.3. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом	21
1.3.1. Значення соціометричного статусу в формуванні особистості школяра	21
1.3.2. Професійне самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом	24
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ	31
2.1. Методи дослідження соціометричного статусу	31
2.2. Методи дослідження професійної готовності	34
2.3. Методи дослідження мотивації професійного вибору	37
2.3.1. Методика дослідження мотивів професійного самовизначення старшокласників	37

2.3.2. Методика дослідження провідного типу мотивації в процесі вибору	38
2.4. Організація дослідження особливостей професійного самовизначення у старшокласників	40
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ	44
3.1. Результати дослідження соціометричного статусу	44
3.2. Особливості професійної готовності старшокласників	52
3.3. Особливості мотивації професійного вибору.....	56
3.4. Психологічні особливості професійного визначення старшокласників з різним соціометричним статусом	62
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сутністю професійного самовизначення особистості є знаходження особистісних смислів в професійній діяльності. Професійне самовизначення школяра – це виокремлення себе щодо прийнятих в суспільстві критеріїв, принципів і норм професійної діяльності. Правильний вибір професії старшокласниками важливий не тільки з позиції визначення індивідуальних життєвих планів на майбутнє, але й з точки зору розвитку суспільства в цілому.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в українському суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема – пошуку факторів впливу, форм та методів активізації цього процесу. Значний вклад в розробку проблеми професійного самовизначення внесли такі вчені, як Є. О. Климов, Р.С. Немов, М.С. Пряжніков, П. Шавір та інші.

На професійне самовизначення старшокласників впливає безліч факторів. У підлітковому віці важливе місце займає спілкування, тому можна припустити, що одним із чинників професійного самовизначення старшокласників є їхнє положення в групі однолітків, або соціометричний статус. Вклад у вивчення соціометрії внесли вчені І.П. Волков, Е.С. Кузьмін, Я. Морено, В.О. Ядов та інші.

Однак, до цього часу проблематика зв'язку професійного самовизначення школярів з соціометричним статусом у психологічній літературі належного вирішення не одержала, і соціометричний статус школяра не розглядається як один із факторів впливу на професійне самовизначення.

Отже, актуальність і недостатня розробленість проблеми зумовили вибір теми магістерського дослідження – «Особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом».

Об'єкт дослідження: професійне самовизначення старшокласників.

Предмет дослідження: психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом.

Мета дослідження: визначити психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом.

Гіпотеза дослідження: психологічні характеристики професійного самовизначення будуть відмінними у старшокласників з різним соціометричним статусом («соціометричних зірок», «популярних», «знехтувальних», «ізгоїв»).

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу науково-психологічної літератури визначити особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом.
2. На основі методологічного аналізу визначити методи дослідження.
3. Емпірично вивчити показники професійного самовизначення і соціометричного статусу старшокласників.
4. Здійснити аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом.

Методологічні та теоретичні основи дослідження: методологічною основою дослідження стали вихідні положення про сутність професійного самовизначення (Пряжніков М. С.), психологічні проблеми професійного самовизначення (Зеєр Є. Ф.), соціально-психологічні фактори професійного самовизначення (Климов Є. О.); про психологічні особливості вибору професії у підлітковому віці (Мітіна Л. М., Гінзбург М. Р.); методологічні засади вивчення соціометричного статусу (Морено Я.).

Методи та організація дослідження. З метою реалізації поставлених завдань було використано методи: *теоретичні* – аналіз наукової психологічної літератури; *емпіричні* – методика А. П. Чернявської «Професійна готовність», методика Я. Морено «Соціометрія», методика «Мотиви вибору професії», анкетування на встановлення мотивів професійного самовизначення старшокласників.

Вибірку дослідження склали 53 школярі (28 хлопців, 25 дівчат) 10 класів Народицького району, Житомирської області.

Надійність та вірогідність дослідження забезпечувалися послідовною реалізацією теоретичних положень, застосуванням методів емпіричного дослідження, які відповідають валідності та надійності, співвідносяться з метою та завданнями дослідження.

Наукова новизна дослідження:

- *вперше* теоретично обґрунтовано відмінності у професійному самовизначенні старшокласників з різним соціометричним статусом;
- *уточнено* розуміння соціально-психологічних факторів професійного самовизначення старшокласників;
- *набуло подальшого розвитку* застосування методів вивчення професійного самовизначення та соціометричного статусу старшокласників.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що отримані результати роботи можуть бути використані психологами, вчителями та іншими працівниками освітньої галузі у процесі роботи зі старшокласниками.

Публікації. Теоретичні результати дослідження висвітлено у 1 публікації:

1. Крапивницька А. О. Особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально – психологічного факультету. Випуск 10 / За ред. Л. П. Журавльової,

І. С. Загурської, І. М. Тичини, О. М. Савиченко, Ю.Ю. Демянчук.- Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. – С. 52-55.

Структура та обсяг роботи: наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (71 найменувань) та 19 додатків. Загальний обсяг роботи становить 113 сторінок друкованого тексту, з них 76 сторінки основного тексту. У роботі міститься 16 рисунків та 6 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом дає можливість зробити наступні висновки:

1. Професійне самовизначення – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії.

2. На професійне самовизначення старшокласника впливають різноманітні фактори (середовище, яке його оточує та і особистісні характеристики).

3. Професійне самовизначення може залежити від соціометричного статусу:

– лідери («зірки») з майбутньою професією визначаються легко і швидко; для них головне у майбутній професії: престижність, велика заробітна плата, досягнення високого положення, провідним мотивом для них є внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору, при професійній готовності вони опираються на емоційне ставлення, планування вибору професій;

– учні зі статусом «популярних» спираються на суспільну значущість, престижність, заробітну плату, умови і вимоги професій; провідним мотивом для них можуть бути внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний; при професійній готовності виявляють - автономність, емоційне ставлення, вміння приймати рішення;

– учні зі статусом «знехтуваних» дослухаються до інших (наприклад: порад батьків, друзів, вчителів, передач по телевізору, книг), і до власних думок, переваг, бажань. Провідними мотивами можуть бути: внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору. Професійна готовність виявляється у емоційності, автономності, прийнятті рішень;

– учні зі статусом «ізгої» визначаються з професією і вибирають досить довго і зазвичай враховують думку найближчого оточення. Для них головне у майбутній професії: вимоги, умови, заробітна плата. Провідними мотивами можуть бути: внутрішньо-соціальний і внутрішньо-індивідуальний мотив вибору, зовнішньо позитивний мотив, зовнішньо негативний мотив. Професійна готовність виявляється у емоційному ставленні, прийнятті рішень.

Отже, на процес професійного самовизначення буде впливати, з одного боку, схильності, позиції та бажання особистості, а з іншого боку, соціометричний статус школяра. У зв'язку з цим нами планується дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом з метою підтвердження або спростування гіпотези: психологічні характеристики професійного самовизначення будуть відмінними у старшокласників з різним соціометричним статусом.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ

Висновки до розділу 2

Аналіз підходів і методів дослідження професійного самовизначення і соціометричного статусу дозволяє зробити наступні висновки:

1. Соціометрія дозволяє вивчати міжособистісні відносини в малих групах з кількісними методами, з акцентом на вивчення симпатій і антипатій усередині групи. Термін «соціометрія» означає вимір міжособистісних взаємин в групі.

2. Про ступінь готовності школярів до успішного функціонування в певній професійній сфері можна судити на основі успішності реалізації і емоційного підкріплення у школярів професійно орієнтованих навичок і умінь. Для цього можна використовувати опитувальник Л. Н. Кабардової, який визначає основу якого було покладено принцип оцінки школярів :

- можливості реалізації певних умінь (соціальних, робочих).
- реальне, емоційне ставлення, як виникло при описі в опитувальнику видів діяльності також сформованого на основі особистого досвіду;
- переваги чи не бажання виконувати певні дії в майбутній професійній діяльності.

3. Провідний тип мотивації – це основний і важливий фактор вибору професії старшокласниками. Серед провідних мотивів можна виділити внутрішньо - індивідуально значимі; внутрішньо - соціально значимі; зовнішні позитивні мотиви; зовнішні негативні мотиви.

Дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом проводилось у три етапи:

– Перший етап (підготовчий) – це пояснення для чого потрібне це дослідження, роз’яснення інструкцій до методик. Перед початком дослідження відбулась підготовка бланків, які потім роздавалися школярам.

– Другий етап (проведення) – проведення дослідження зі старшокласниками 10 класу за обраними методиками: «Професійна готовність» А. П. Чернявської, методика «Соціометрія» Я. Морено, «Мотиви вибору професії» та анкетування на встановлення мотивів професійного самовизначення старшокласників.

– Третій етап – аналіз та інтерпретація отриманих даних.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ З РІЗНИМ СОЦІОМЕТРИЧНИМ СТАТУСОМ

3.1 Результати дослідження соціометричного статусу

У соціометричному дослідженні взяли участь учні старших класів 4 шкіл.

У класі 10/1 в соціометрії взяло участь 13 учнів 10 класу, 5 дівчат та 8 хлопців. Аналіз отриманих даних соціометрії показав соціометричну структуру класу. До «соціометричних зірок» можна віднести одну дівчинку – П. М. (8 %) – 6 позитивних виборів. До «популярних» відносяться 54% або 7 дітей, дві дівчинки: П. Ж. - 4 позитивних вибори і один взаємний, Х. Т. - 3 позитивних вибори і один взаємний і 5 хлопці: З. А., К. Я, С. О - 4 позитивних вибори, Д. І. - 3 позитивних вибори та два взаємних вибори, Н. А. - 3 позитивних вибори та два взаємних вибори. Статус «знехтувані» отримали (31%) або 4 учнів, одна дівчинка Д. О. і 3 хлопців К. П., М. В., Р. В. До «ізгоїв» можна віднести одну дівчину Л. І. (8 %), яка отримала 12 (максимальна кількість) негативних виборів.

Кількісна обробка даних складається з трьох етапів: табличного, графічного та індексологічного (див. додаток В, Г, Д).

Взаємний позитивний вибір: Д. І. – Н. А. – Р. В.; З. А. – К. П. – М. В., вони утворили трикутник або іншими словами групки в класі. Дівчата ж утворили двійки це позитивний взаємний вибір Д. О.– Х. Т. та П. Ж. – Х. Т.

Взаємний негативний вибір: Д. І і Х. Т.

Д. І. у другому запитанні не написав 3 особу, з якою б не хотів би сидіти, а Л. І. у цьому ж завданні першу особу з якою не хотіла б сидіти написала С. О., яка не є її однокласницею, а є ученицею іншого класу.

Взаємний позитивний і негативний вибір не було здійснено з досліджуваною «соціометричною зіркою».

Після проведення дослідження, було побудовано соціограму на основі соціоматриці та пораховано індекси кожного учня .

Соціограма складається з IV концентричних кіл, між якими розміщені номери досліджуваних:

I коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «соціометрична зірка» в нашому випадку дане місце займає учениця: П. М. (8%)- де з 12 виборів – 6 позитивних виборів.

II коло – реєструє тих досліджуваних, яким у класі «популярні»(3-5 вибори) – Д. І., З. А., К. Я., Н. А., П. Ж., С. О., Х. Т (54%).

III коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «знехтувані» (1-3 вибори), до даного кола входять: Д. О., К. П. , М. В., Р. В.(30 %).

IV коло – реєструє досліджуваних, які у класі «ізгої» (жодного позитивного вибору) в даному класі це Л. І. (8%).

По вертикалі соціограма ділиться на дві рівні частини. В одній частині позначаються дівчата, в іншій – хлопці. Учні вибирали один одного, але мікрогрупи в класі все - таки є: дівчата не завжди товаришують з хлопцями. Деякі пари створили трикутник у спілкуванні в соціограмі він позначений так .

Надалі ми підраховали індекси позитивного і негативного соціометричного статусу учнів 10 класу.

Отже, було виявлено, що в досліджуваній П. М. (8%), яка є «соціометричною зіркою», найвищий позитивний соціометричний статус в класі (0,46), нижчий індекс негативного соціометричного статусу (0), тобто вона має більш конструктивний вплив на однокласників свого класу, через те, що є «соціометричною зіркою» в класі і вона проявляє здатність до лідерства.

В досліджуваній Л. І. (8%) високий індекс негативного статусу (0,92) у поєднанні з найнижчим індексом позитивного статусу (0). Це говорить про

протилежні характеристики положення досліджуваної у класі в порівнянні з «соціометричною зіркою», також можна зазначити що її не сприймають в класі, не звертають на неї своєї уваги, і не намагаються якось допомогти чи навіть просто поговорити .

Груповим соціометричним індексом є індекс групової згуртованості. Цей індекс визначався за формулою:

$$KB = \frac{R1}{R} \text{ де } KB - \text{ коефіцієнт взаємності;}$$

$R1$ – кількість взаємних позитивних виборів;

R – загальна кількість позитивних виборів у групі.

$KB = \frac{10}{39} = 0,25$ - за таблицею соціометричного індексу у 10 класі *низький рівень згуртованості, тобто клас не згуртований.*

У класі 10/2 в соціометрії взяло участь 4 учнів 10 класу, 1 дівчина та 3 хлопців. Аналіз отриманих даних соціометрії показав соціометричну структуру класу. До статусу «соціометрична зірка» можна віднести одного хлопця Д. Д. (25%) – 3 позитивні вибори, «популярні» учні – одна дівчина Ч. А. і один хлопець : К. А. - 2 позитивних виборів (50%), «знехтуваним» виявився один хлопець З. О. – 1 позитивний вибір (25%).

Кількісна обробка даних складається з трьох етапів: табличного, графічного та індексологічного (див. додаток Ж, З, К).

Взаємні позитивні і взаємні негативні вибори відсутні.

Після проведення дослідження, було побудовано соціограму на основі соціоматриці :

I коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «соціометрична зірка» в нашому випадку дане місце займає : Д. Д.(25%)

II коло – реєструє тих досліджуваних, яким у класі «популярні»-К. А., Ч. А. (50%).

III коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «знехтувані» - З. О. (25%).

Надалі ми підраховували індекси позитивного і негативного соціометричного статусу учнів 10 класу.

Отже, виявлено, що в досліджуваного Д. Д. (25 %) самий вищий позитивний соціометричний статус в класі (0,75), і індекс негативного соціометричного статусу (0), тобто він має більш конструктивний вплив на однокласників свого класу. Інші двоє школярів мають приблизно однакові результати (50%), і є середнячками в своєму класі. І один учень З. О. (25%) має нижчі показники, і не виступає авторитетом для інших. Позитивний індекс становить (0,25), індекс негативного соціометричного статусу (0,5).

Груповим соціометричним індексом є індекс групової згуртованості.

$KB = \frac{0}{8} = 0$ - за таблицею соціометричного індексу у 10 класі *низький рівень згуртованості*.

У класі 10/3 в соціометрії взяло участь 10 учнів 10 класу, 6 дівчат та 4 хлопців. Аналіз отриманих даних соціометрії показав соціометричну структуру класу. До «соціометричних зірок» можна віднести одну дівчинку С. Т. (10 %) – 6 позитивних виборів. До «популярних» відносяться (40 %) або 4 дітей, одна дівчина К. В. – 3 позитивних вибори і 3 хлопці: С. В.- 5 позитивних виборів, З. Н., К. М. – 3 позитивні вибори і До «знехтуваних» відносяться (40%) або 4 учнів, 3 дівчат :В. О., К.Н., - 2 позитивних виборів С. Л. – 1 позитивний вибір і один хлопець Л. Ю. – 1 позитивний вибір. «Ізгоем» в класі виявилася одна дівчинка Л. А. (10%).

Кількісна обробка даних складається з трьох етапів: табличного, графічного та індексологічного (див. додаток Л, М, Н).

Взаємний позитивний вибір в даному класі відсутній. Взаємний негативний вибір : С. Л.(«знехтувана») – С. Т. («соціометрична зірка»).

С. Л. у першому запитанні не написала не однієї особи з ким би хотіла сидіти, тільки зазначила, що «Сама», і К. В. у цьому ж завданні першу особу з якою хотіла б сидіти написала «Сама», надалі зазначила інших осіб з свого класу.

Далі було побудовано соціограму на основі соціоматриці.

Соціограма складається з IV концентричних кіл:

I коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «соціометрична зірка» в нашому випадку дане місце займає учениця: С. Т.- (10%) .

II коло – реєструє тих досліджуваних, яким у класі «популярні» - С. В., З. Н., К. М., К. В. (40 %).

III коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «знехтувані» до даного кола входять: –В. О., К.Н., Л. Ю., С. Л (40 %)

IV коло – реєструє досліджуваних, які у класі «ізгої» в даному класі це Л. А. (10 %).

Учні вибирали один одного, але мікрогрупи в класі все таки створилися: З. Н. – К. М. – С. В.

Надалі ми підраховали індекси позитивного і негативного соціометричного статусу учнів 10 класу.

Зазначимо, що в досліджуваній С. Т. («соціометрична зірка», 10 %), самий вищий позитивний соціометричний статус в класі (0,66), і один з найнижчих індексів негативного соціометричного статусу (0,22), тобто вона має вплив на однокласників, але також в неї є і недоброзичливі однокласники, які не хочуть, щоб на них впливали статусом.

В досліджуваній Л. А. (10 %) високий індекс негативного статусу (0,44) у поєднанні з нульовим індексом позитивного статусу (0), це говорить про протилежні характеристики положення досліджуваної у класі в порівнянні з соціометричною зіркою, також можна зазначити що її не сприймають в класі, не звертають на неї своєї уваги, і не намагаються якось допомогти чи навіть просто поговорити .

Був також порахований і груповий соціометричний індекс в 10 класі $KB = \frac{0}{26} = 0$ - за таблицею соціометричного індексу у даному класі *низький рівень згуртованості*

У класі 10/4 в соціометрії взяло участь 26 учнів 10 класу, 13 дівчат та 13 хлопців. Аналіз отриманих даних соціометрії показав соціометричну структуру класу. До «соціометричних зірок» можна віднести 4 учнів, дві дівчинки. В. - 12 позитивних виборів, С. Є. - 9 позитивних виборів та два хлопця В.М. - 8 позитивних виборів, П. О.- 6 позитивних виборів (15%). «Популярними» виявилися в класі 4 учнів, двоє дівчат : З. К.- 4 позитивних виборів, К. М. – 5 позитивних виборів та двоє хлопців: П. О. – 5 позитивних виборів, Т. Н. – 4 позитивних виборів (15 %). «Знехтувальними» учнями виявилися 13 учнів, 6 дівчат : Г. Д. – 2 позитивних виборів, один взаємний позитивний вибір, К. О. – 2 позитивних виборів, Л. А. – 2 позитивних виборів, Т. Є. – 2 позитивних виборів, один взаємний позитивний і один взаємний вибір, Ч. А. – 3 позитивних виборів, Я. Т. – 3 позитивних виборів, та 7 хлопців : Б. О. – 1 позитивний вибір, В. В. – 1 позитивний вибір, та 1 взаємний негативний вибір, Г. А. -2 позитивних виборів, Д. Є. – 1 позитивний вибір, К. М. – 3 позитивних виборів та 2 взаємних негативних виборів, С. Д. – 3 позитивних виборів, С. П – 1 позитивний вибір (50 %). «Ізгоями» в класі було виявлено: 5 учнів, троє дівчат: М. А. – жодного позитивного вибору, М. К. - жодного позитивного вибору , але 11 негативних виборів, один з яких взаємний. П. І. - жодного вибору, та двоє хлопців : Н. Е. - жодного позитивного вибору, але 4 негативних виборів, Ф. А. - жодного позитивного вибору , але 3 негативних виборів (19 %).

Кількісна обробка даних складається з трьох етапів: табличного, графічного та індексологічного (див.додаток О, П, Р).

Взаємний позитивний вибір: Г. Д., - З. К., Г. А., - Т. Є.

Взаємний негативний вибір: В. В. – М. А., К. М., - М. К., К. М – Т. Є.

Після проведення дослідження було побудовано соціограму на основі соціоматриці та пораховано індекси кожного учня.

I коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «соціометрична зірка» в нашому випадку дане місце займають декілька учнів: А. В., В. М., П. О., С. Є. (15 %)

II коло – реєструє тих досліджуваних, яким у класі «популярні» - З. К., К. М., П. О., Т. Н. (15%)

III коло – реєструє досліджуваних із груповим статусом «знехтувані» до даного кола входять: Б. О., В. В., Г. Д., Г. А., Д.Є., К. О., К. М., Л. А., С. Д., С. П., Т. Є., Ч. А., Я. Т. (50 %)

IV коло – реєструє досліджуваних, які у класі «ізгої» в даному класі це М. А., М. К., Н. Е., П. І., Ф. А. (19 %)

Деякі пари створили трикутник у спілкуванні в соціограмі він це такі учні як : П. О. (соціометрична зірка) – Я. Т. – П. О..

Надалі ми підраховували індекси позитивного і негативного соціометричного статусу учнів 10 класу.

За результатами було виявлено «соціометричні зірки» А. В., В. М., П. О., С. Є (15%), показники позитивних індексів коливаються від 0,04, 0,08 до 0,24, 0,36. Негативний індекс незначний 0,08 - 0, 12 або 0. Такі учні як : Б. О. та К. М. мають найвищий індекс негативного статусу, що свідчить про протилежні характеристики положення учнів у класі порівняно з соціометричними зірками.

Чим вищий індекс позитивного соціометричного статусу і чим нижчий індекс негативного соціометричного статусу, тим конструктивніший вплив здійснює досліджуваний на членів своєї групи, комфортніше себе почувають у взаємостосунках, і потенційна здатність до лідерства зростає. Високий індекс негативного статусу у поєднанні з низьким індексом позитивного статусу свідчить про неблагополучне становище досліджуваного у групі. Був також порахований і груповий соціометричний індекс в 10 класі

$KB = \frac{0}{26} = 0$ - за таблицею соціометричного індексу у даному класі *низький рівень згуртованості*

У загальному було визначено: 4 «соціометричних зірок» серед дівчат: П. М., А. В., С. Є., С. Т. і 3 хлопців: Д. Д., В.М., П. О., 6 учнів «популярних» дівчат: П. Ж., Х. Т., Ч. А., К. В., З. К., К. М., і 11 хлопців: З. А., К. Я., С. О., Д. І., Н. А., К. А., С. В., З. Н., К. М., П. О., Т. Н., також 10 учнів «знехтуваних» дівчат: Д. О., В. О., К. Н., С. Л., Г. Д., К. О., Л. А., Т. Є., Ч. А., Я. Т. і 12 хлопців: К. П., М. В., Р. В., З. О., Л. Ю., Б. О., В. В., Г. А., Д. Є., К. М., С. Д., С. П., 5 учнів «ізгоїв» серед дівчат: Л. І., Л. А., М. А., М. К., П. І. та 2 хлопців: Н. Е., Ф. А.

Таким чином, загальна кількість досліджуваних склала 53 людини. Серед них було виявлено 13% «соціометричних зірок» (7 учнів), 32% «популярних» (17 учнів), 42% «знехтуваних» (22 учня), 13% «ізгоїв» (7 учнів) (рис. 3.1). Групові соціометричні індекси в досліджуваних класах мають низькі показники, що свідчить про низький рівень згуртованості.

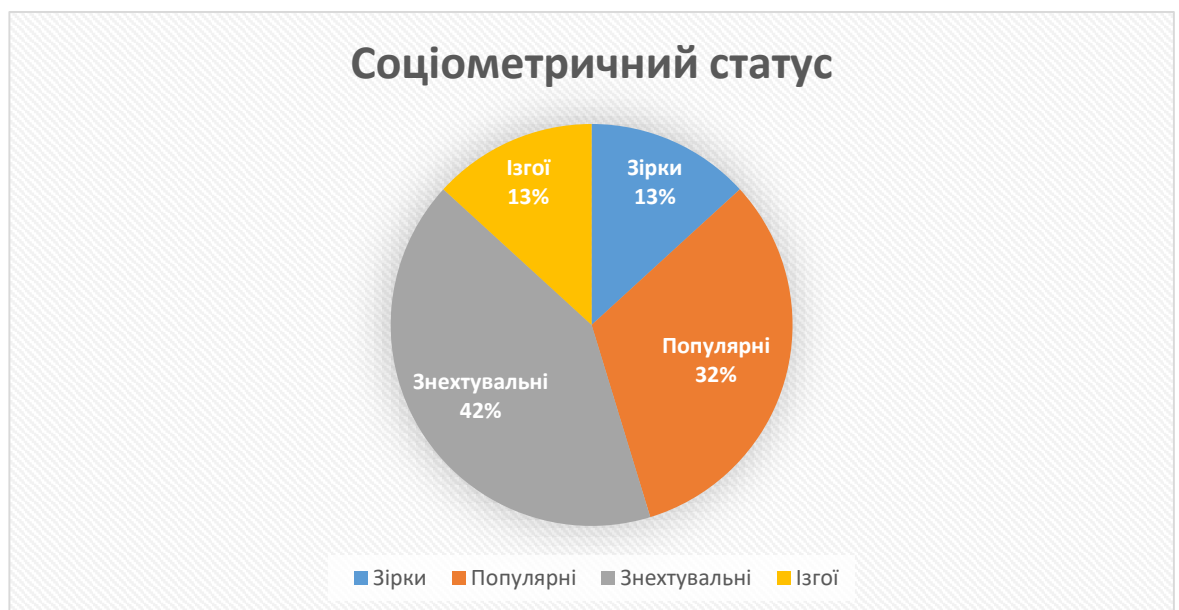

Рис. 3.1. Соціометричні статуси досліджуваних учнів 10 класів.

Отже, соціометричне дослідження 10 класів дозволило визначити групи старшокласників з різним соціометричним статусом.

3.2 Особливості професійної готовності старшокласників

У дослідженні професійної готовності взяли участь учні старших класів 4 шкіл. Обробка даних відбулася по таких шкалах: автономність, проінформованість, прийняття рішення, планування та емоційне ставлення.

Автономність як показник професійної готовності виражений на високому рівні у 24% (13 учнів), середньому рівні – у 53% (28 учнів) і низькому рівні – у 23% (12 учнів), (рис. 3.2).

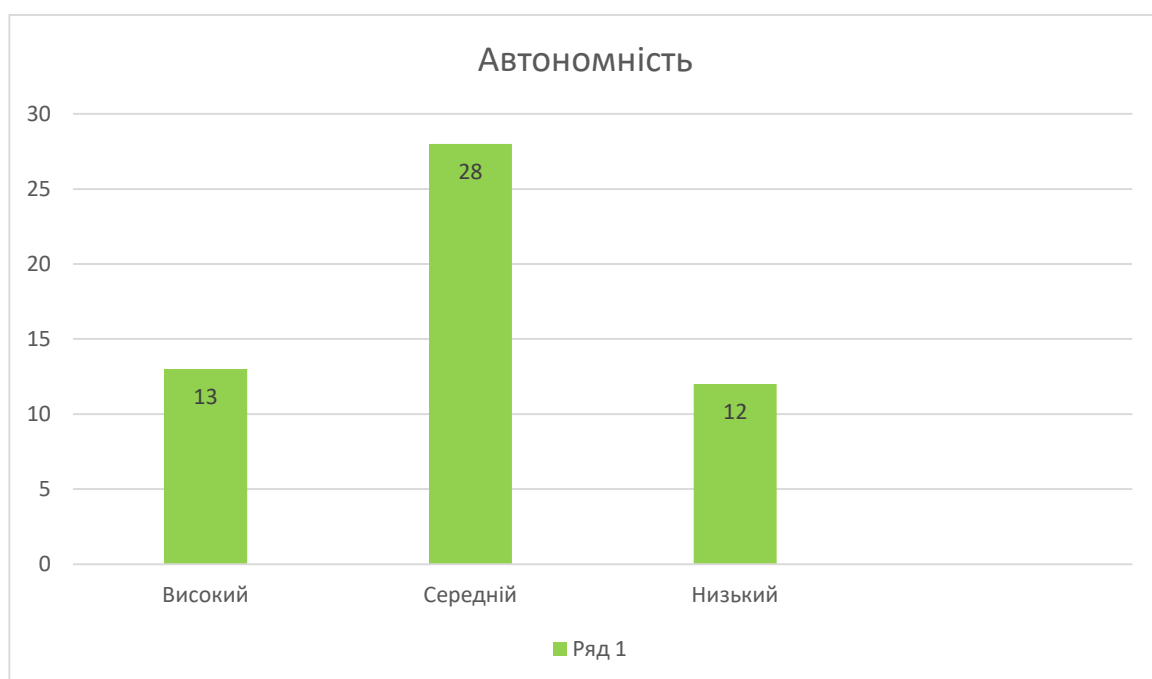

Рис. 3.2. Показники шкали «Автономність» в учнів 10 класів

Проінформованість як показник професійної готовності учнів виражений на високому рівні у 0%, на середньому рівні виражений у 47% (25 учнів), на низькому рівні виражений у 53% (28 учнів) (рис. 3.3).

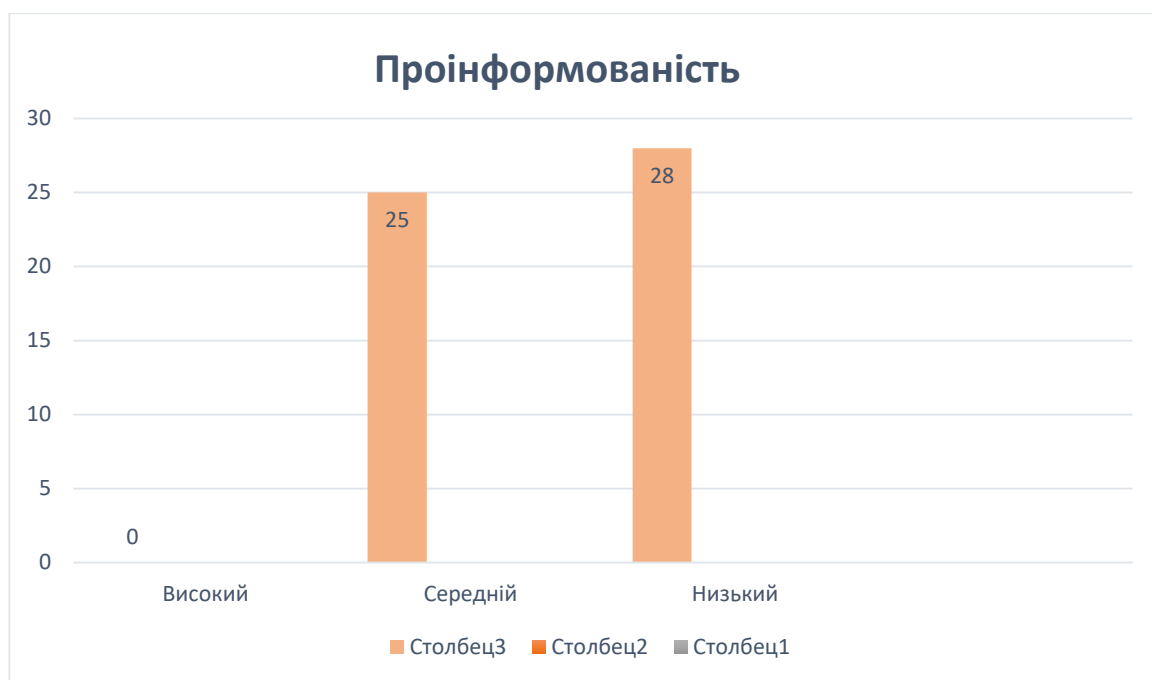

Рис. 3.3. Показники шкали «Проінформованість» в учнів 10 класів

Прийняття рішень як показник професійної готовності виражений на високому рівні у 15% (8 учнів), середньому рівні – у 45% (24 учнів) і низькому рівні – у 40% (21 учнів) (рис. 3.4).

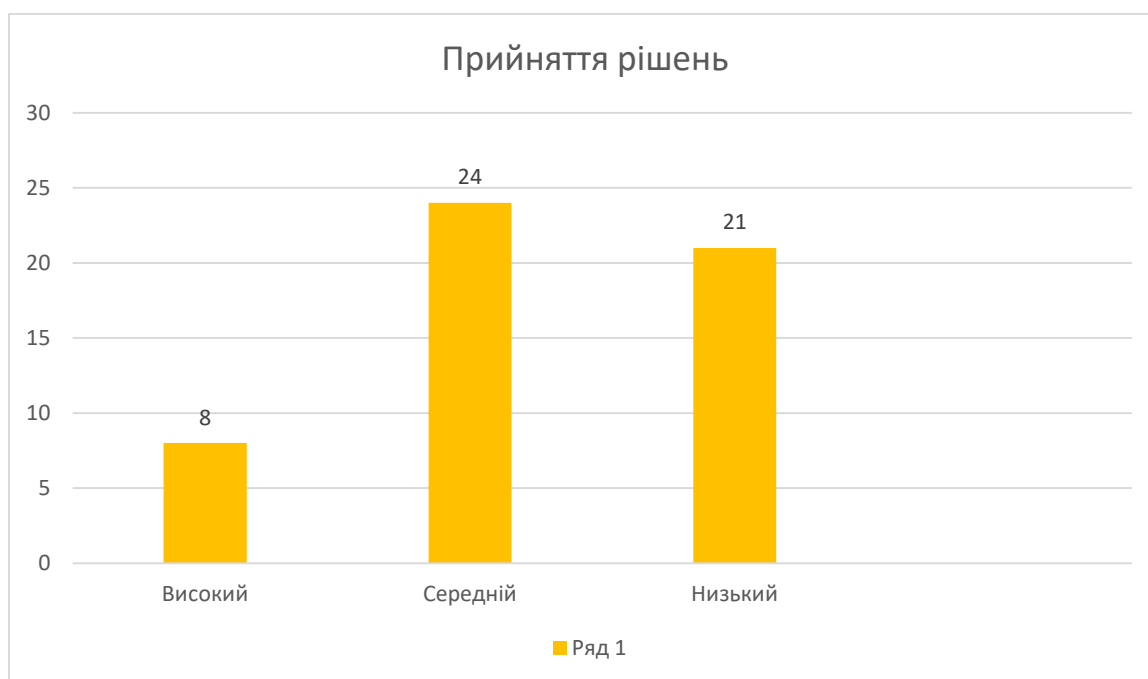

Рис. 3.4. Показники шкали «Прийняття рішень» в учнів 10 класів

Планування як показник професійної готовності виражений на високому рівні у 13% (7 учнів), середньому рівні – у 49% (26 учнів) і низькому рівні – у 38% (20 учнів) (рис. 3.5).

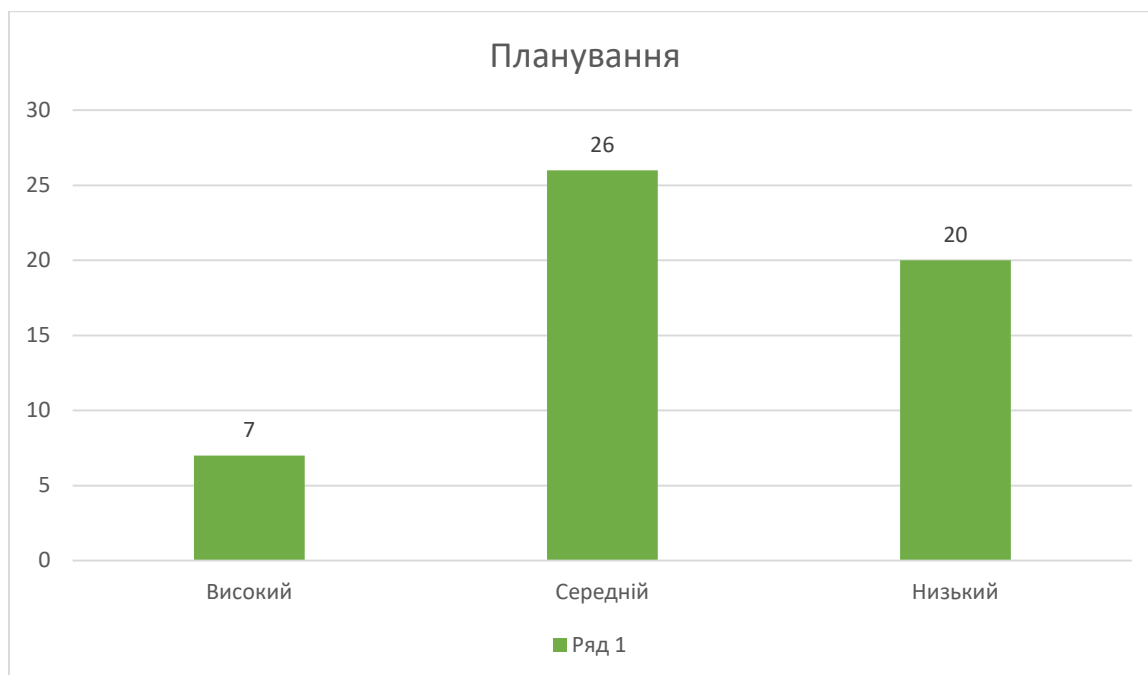

Рис. 3.5. Показники шкали «Планування» в учнів 10 класів

Емоційне ставлення як показник професійної готовності виражений на високому рівні у 30% (16 учнів), середньому рівні – у 51% (27 учнів) і низькому рівні – у 19% (10 учнів) (рис. 3.6).

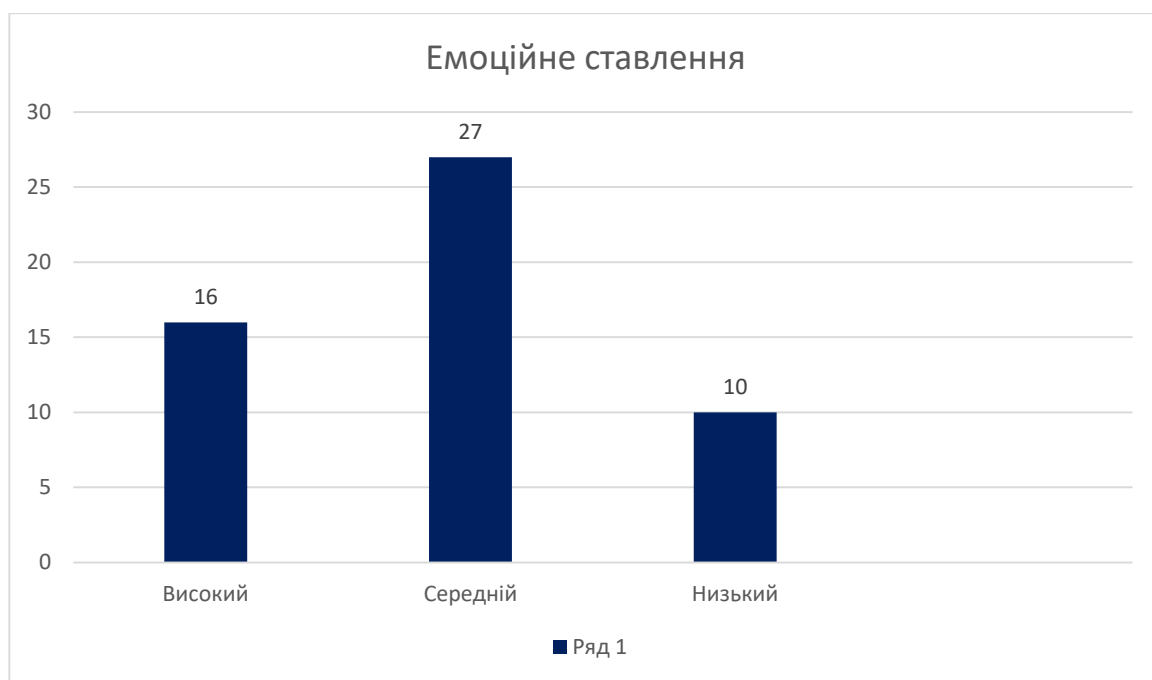

Рис. 3.6. Показники шкали «Емоційне ставлення» в учнів 10 класів

Загалом дослідження професійної готовності 10-х класів дозволило визначити показники професійної готовності (рис. 3.7).

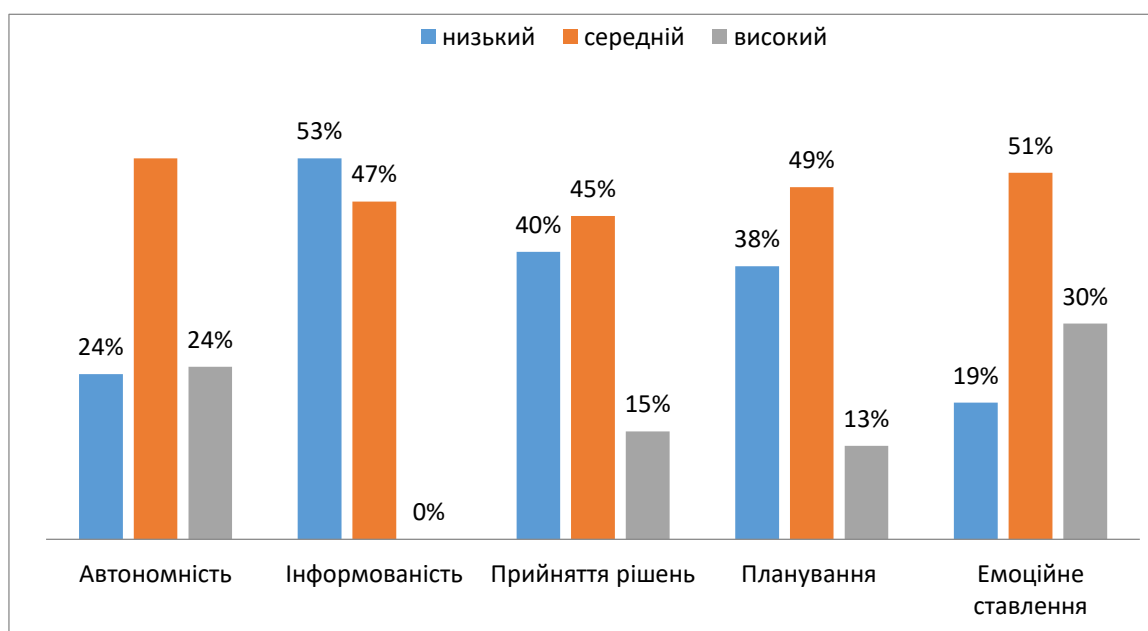

Рис. 3. 7. Показники професійної готовності учнів 10 класів

Отже, учні мають найвищі показники професійної готовності у даній вибірці – «емоційне ставлення» та «автономність», 30% і 24% опитуваних за

ними мають високий рівень сформованості. Середній рівень сформованості переважає у всіх шкалах: «автономність» (53%), «інформованість» (47%), «прийняття рішень» (45%), «планування» (49%) та «емоційне ставлення»(51%).

Результати діагностики старшокласників за методикою «Професійна готовність» показали, що кількість високих показників готовності до свідомого вибору професії є досить низькими, а найбільше виражаються середні показники професійної готовності.

3.3. Особливості мотивації професійного вибору

У дослідженні мотивації професійного вибору взяли участь учні старших класів 4 шкіл.

З вибором майбутньої професії визначилося 53% (28 учнів), а не визначилося 47% (25 учнів) (рис. 3. 8).

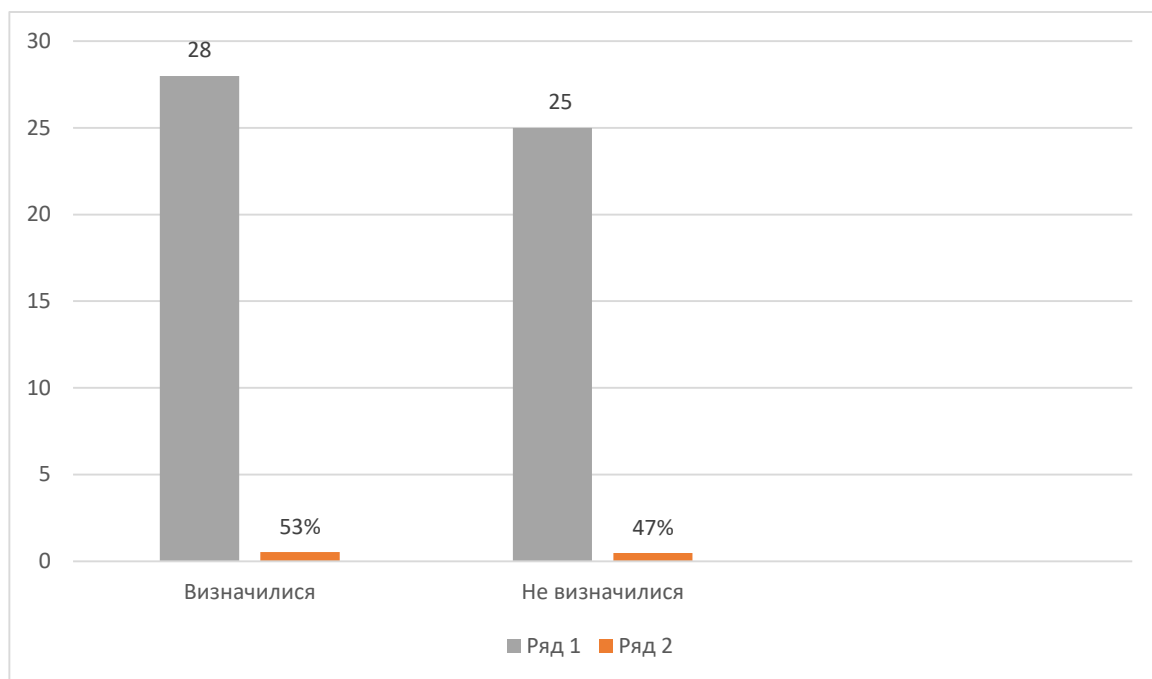

Рис. 3.8. Визначеність учнів 10 класів з майбутньою професією

Половина досліджуваних планує зробити свій вибір самостійно – 51% (27 учнів), а серед основних мотивів вибору професії учнями було зазначено: стати цінною людиною – 26% (14 учнів), заробітна плата – 25% (13 учнів), престижність професій – 23% (12 учнів), суспільна значущість – 21% (11 учнів), реалізувати свої здібності – 21% (11 учнів), розкритися творчо – 19% (10 учнів), (рис. 3.9).

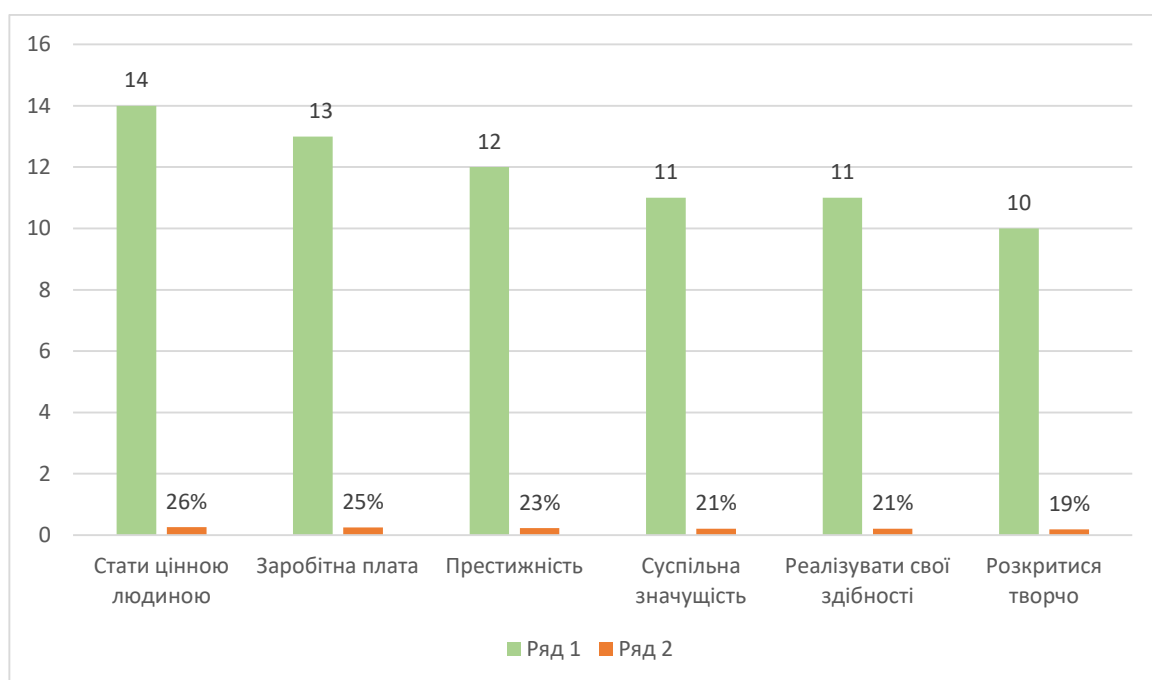

Рис. 3.9. Мотиви вибору професій

Найбільш впливовими факторами вибору професій є розповіді батьків – 36% (19 учнів), теле- радіо– передачі про професії - 28% (15 учнів), поради батьків – 25% (13 учнів) (рис.3.10).

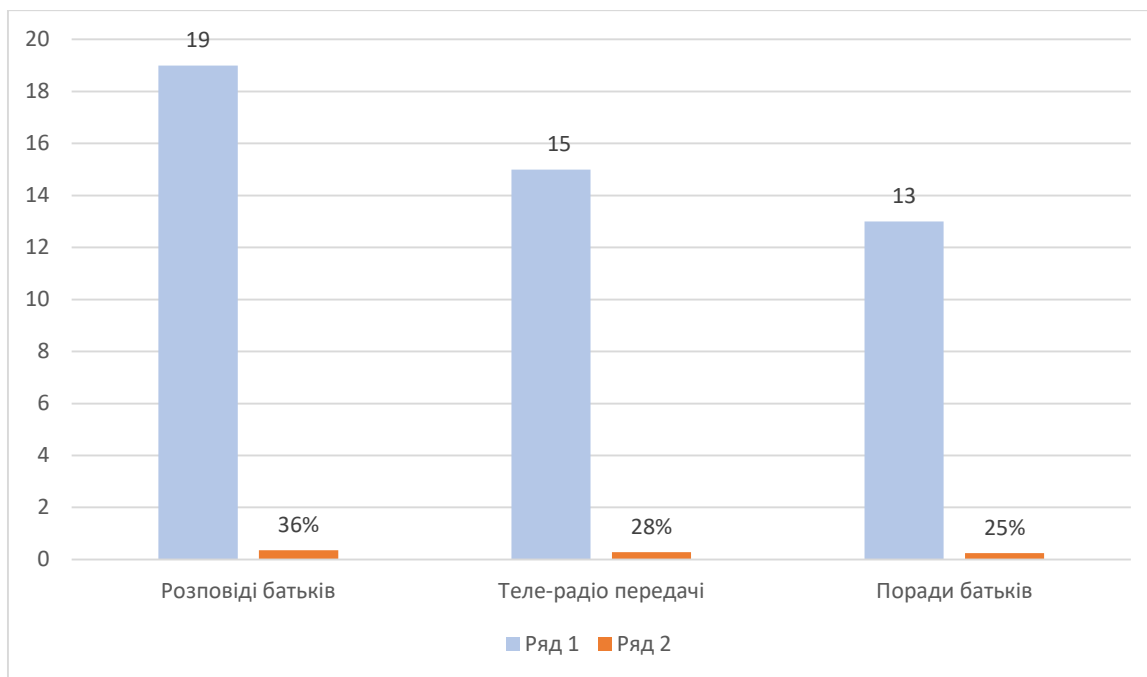

Рис. 3.10. Фактори вибору професій

Загалом, дослідження професійного вибору 10-х класів дозволило визначити основні мотиви і фактори вибору професій (рис. 3.11).

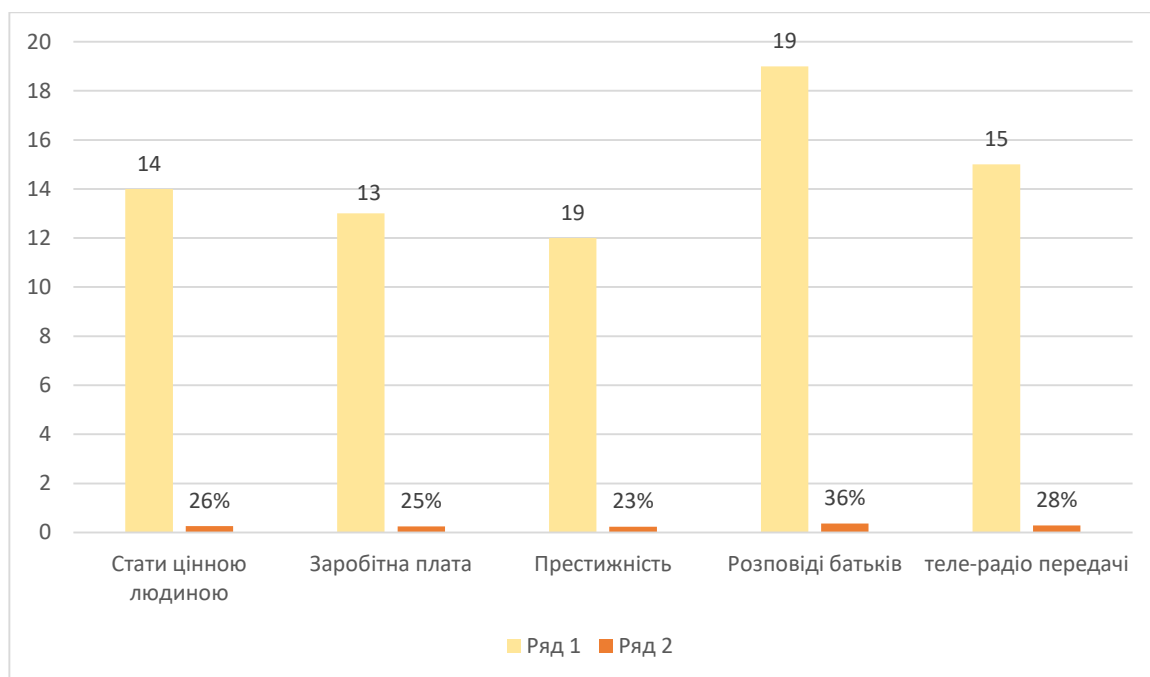

Рис. 3.11. Основні мотиви і фактори вибору професій

У дослідженні провідного мотиву вибору професії взяли участь 53 учнів старших класів 4 шкіл.

Внутрішньо-індивідуально значимі мотиви як провідні мотиви виражені на високому рівні у 79% (42 учнів), середньому рівні – у 19% (10 учнів) і низькому рівні – у 2% (1учень) (рис.3.12).

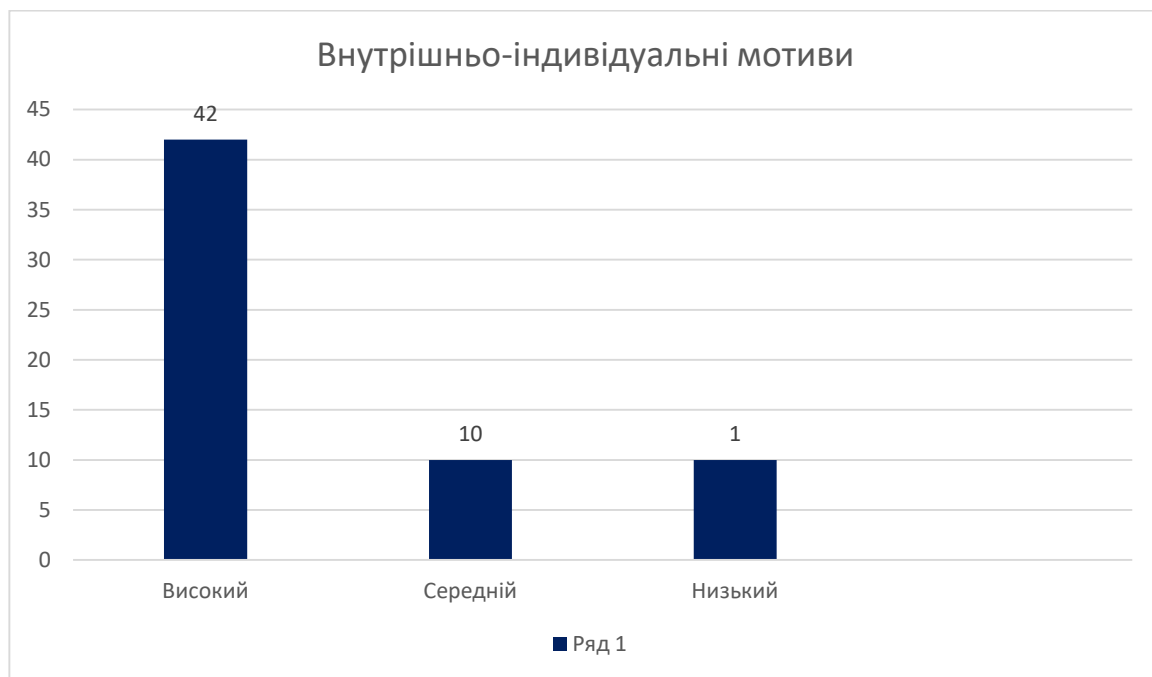

Рис. 3.12. Внутрішньо-індивідуальні провідні мотиви учнів 10 класів

Внутрішньо-соціально значимі мотиви як провідні мотиви виражені на високому рівні у 75% (40 учнів), середньому рівні – у 21% (11 учнів) і низькому рівні – у 4% (2 учнів) (рис. 3. 13).

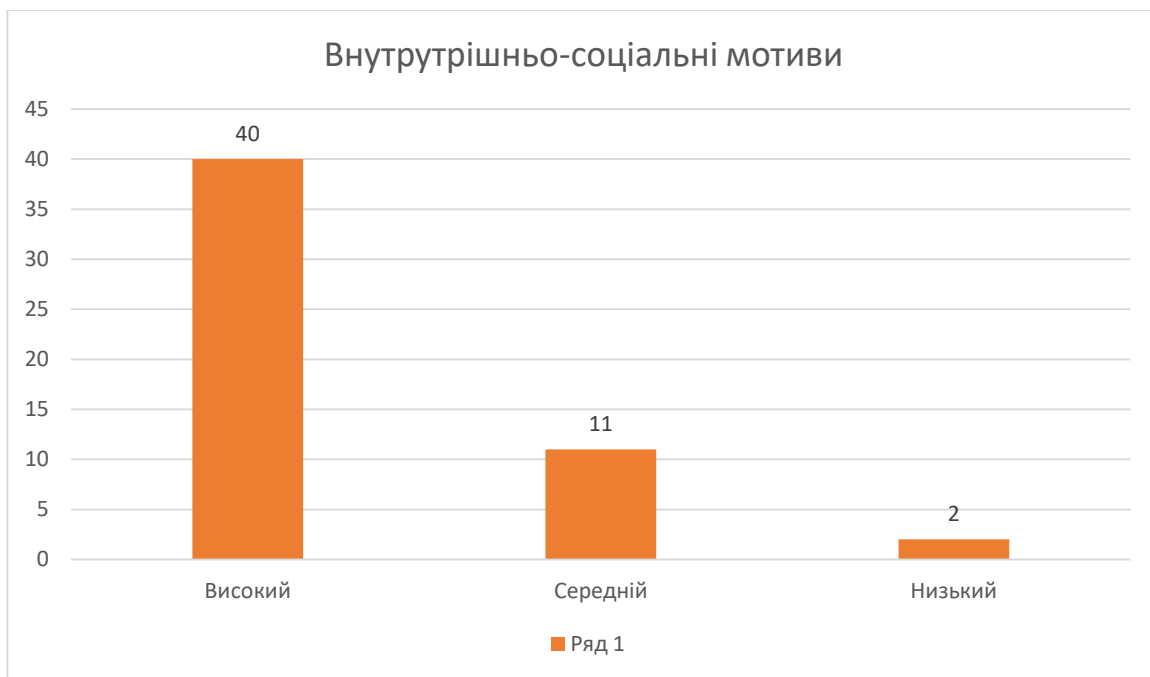

Рис. 3.13. Внутрішньо-соціальні провідні мотиви учнів 10 класів

Зовнішньо позитивні мотиви як провідні мотиви виражені на високому рівні у 53% (28 учнів), середньому рівні – у 40% (21 учнів) і низькому рівні – у 7% (4 учнів) (рис.3. 14).

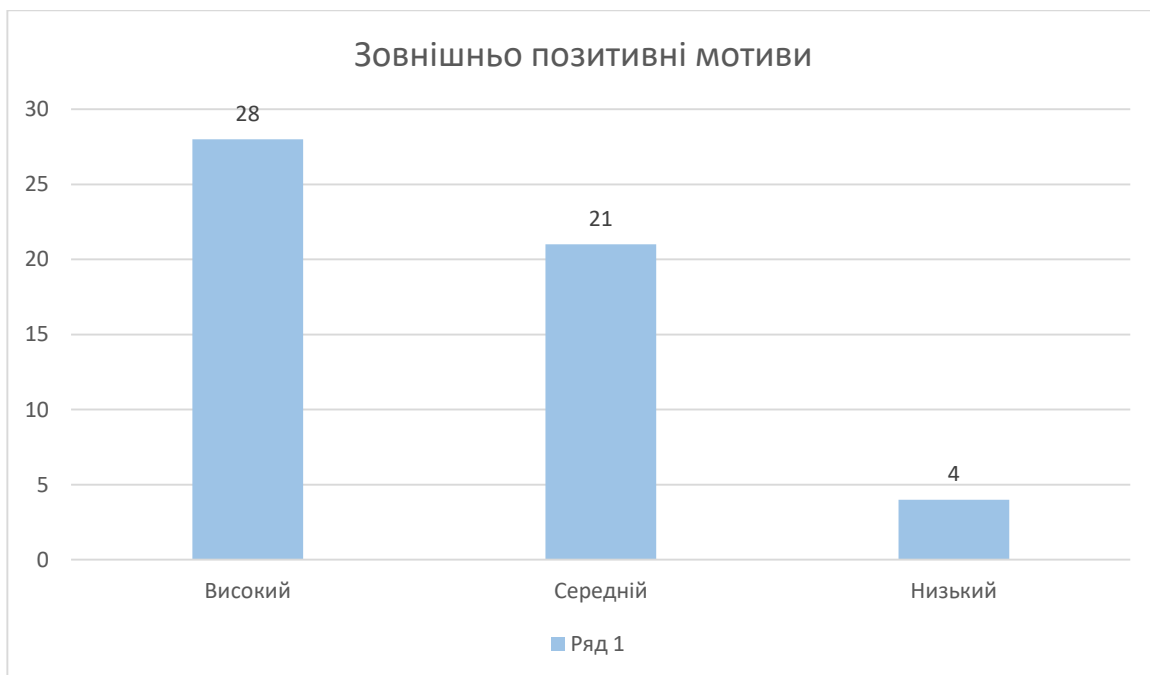

Рис. 3.14. Зовнішньо позитивні провідні мотиви учнів 10 класів

Зовнішні негативні мотиви як провідні мотиви виражені на високому рівні у 64% (34 учнів), середньому рівні – у 30% (16 учнів) і низькому рівні – у 6% (3 учнів) (рис 3.15).

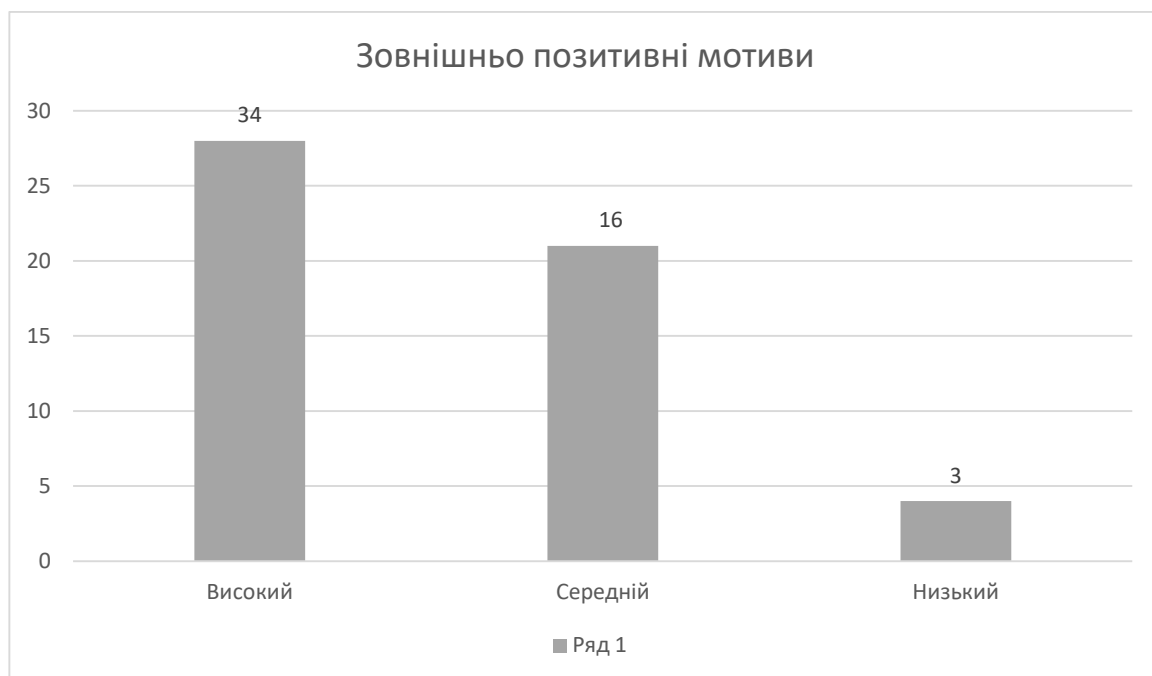

Рис. 3.15. Зовнішньо негативні провідні мотиви учнів 10 класів

Отже, учні мають найвищі показники провідних мотивів вибору професії: «внутрішньо-індивідуально значимі» (79%), «внутрішньо-соціально значимі» (75%). Середній рівень прояву мають зовнішньо позитивні (40%) та зовнішньо негативні (30%) провідні мотиви (рис. 3.16).

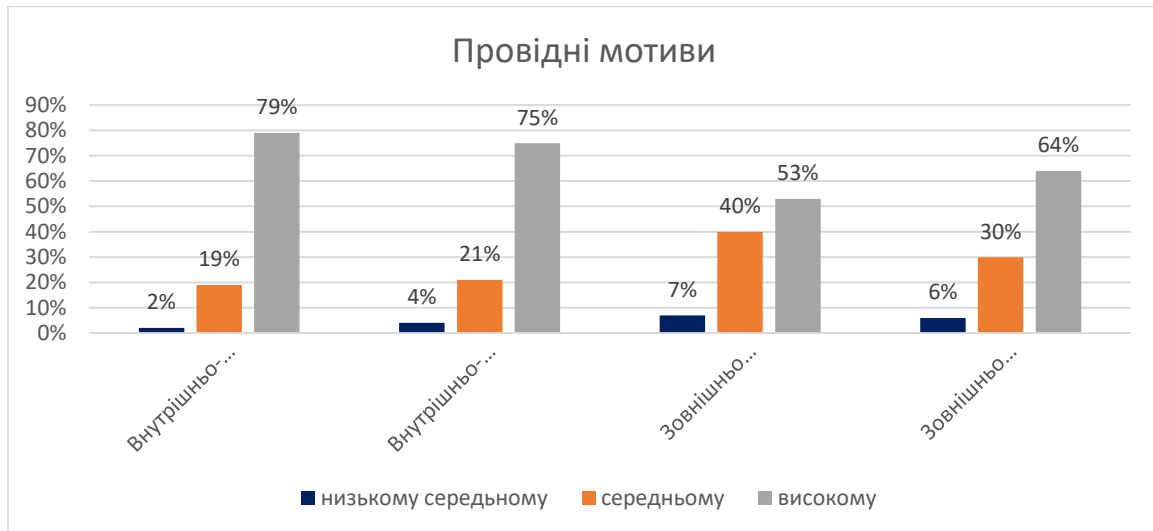

Рис 3.16. Показники провідних мотивів вибору професії

3.4. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом

Дослідження проводилося в 4 класах різних школах району, участь в дослідженні взяло 53 учнів (25 дівчат і 28 хлопців). Зведені отримані дані представлені в таблиці (додатки С, Т, Ф, Х).

Серед досліджуваних учнів було виявлено 13% «соціометричних зірок» (7 школярів). З них з майбутньою професією визначилися 4 учня, або 57%, а не визначилося 3 учнів або 43%. Ставлення батьків до вибору професії: підтримують – 71% (5 учнів) і намагаються переорієнтувати – 29% (2 учнів). Ставлення друзів і однокласників до вибору професії: підтримують – 71% (5 учнів), намагаються переорієнтувати – 14% (1 учень) і власний варіант вибрало 14% (1 учениця).

«Популярними» учнями виявилось 32% (17 учнів). З них з майбутньою професією визначилися 8 учнів, або 47%, а не визначилося 9 учнів, або 53%. Ставлення батьків до вибору професії: підтримують – 82% (14 учнів), байдуже – 12% (2 учнів), і намагаються переорієнтувати – 6% (1 учениця). Ставлення друзів і однокласників до вибору професії: підтримують – 88% (15 учнів), байдуже – 6% (1 учениця), намагаються переорієнтувати – 6% (1 учениця).

«Знехтуваними» учнями виявилось 41% (22 учнів). З майбутньою професією визначилися 12 учнів або 55%, а не визначилися 10 учнів або 45%. Ставлення батьків до вибору професії: підтримують – 64 % (14 учнів), байдуже - 27% (6 учнів) і намагаються переорієнтувати – 9% (2 учениці). Ставлення друзів і однокласників до вибору професії: підтримують – 55% (12 учнів), байдуже – 27% (6 учнів), намагаються переорієнтувати – 14% (3 учнів), власний варіант – 5% (1 учениця).

Серед досліджуваних учнів було виявлено 13% «ізгоїв» (7 школярів). З них з майбутньою професією визначилися 4 учня, або 57%, а не визначилося 3 учениці або 43%. Ставлення батьків до вибору професії: підтримують – 71% (5 учнів), байдуже - 14% (1 учениця) і намагаються переорієнтувати – 14% (1 учень). Ставлення друзів і однокласників до вибору професії: підтримують – 86% (6 учнів), намагаються переорієнтувати – 14% (1 учениця).

Таблиця 3.1

Професійна визначеність учнів 10 класів з різним соціометричним статусом

Соціометричний статус Професійне самовизначення	Визначеність учнів								
	Так	Ні	Ставлення батьків			Ставлення друзів			
			Підтримують	Байдуже	Намагаються переор-ти	Підтримують	Байдуже	Намагаються переор-ти	Власний варіант
«Досліджувані зірки»(7 учнів)	4	3	5	0	2	5	0	1	1
	57%	43%	71%	0	29%	71%	0	14%	14%
«Популярні» (17 учнів)	8	9	14	2	1	15	1	1	0
	47%	53%	82%	12%	6%	88%	6%	6%	0
«Знехтувані» (22 учня)	12	10	14	6	2	12	6	3	1
	55%	45%	64%	27%	9%	55%	27%	14%	5%

«Ізгої»	4	3	5	1	1	6	0	1	0
(7 учнів)	57%	43%	71%	14%	14%	86%	0	14%	0
Всього	28/53%	25/47 %	38/7 2%	9/17 %	6/11%	38/7 2%	7/13 %	6/11%	2/4%

Отже, серед досліджуваних «соціометричних зірок» з майбутньою професією визначилися 57% (4 учні) і не визначилися 43% (3 учнів), серед «популярних» учнів визначилися 47% (8 учнів), не визначилися 53% (9 учнів), серед «знехтуваних» школярів визначилися 55% (12 учнів), не визначилися 45% (10 учнів), серед «ізгоїв» визначилися 57% (4 учнів), не визначилися 43% (3 учнів). Загалом досліджувані «соціометричні зірки», «популярні», «знехтувані» та «ізгої» визначилися з майбутньою професією на 53% (28 учнів), не визначилося 47% (25%).

Досліджувані вважають, що батьки підтримують їх у виборі професії – 27% (38 учнів), відносяться байдуже – 17% (9 учнів), намагаються переорієнтувати – 11% (6 учнів). Друзі та однокласники у більшості підтримують – 27% (38 учнів), байдуже – 13% (7 учнів), намагаються переорієнтувати – 11% (6 учнів) та власний варіант – 4% (2 учнів).

У «соціометричних зірок» найбільше вираженим показником професійної готовності є «емоційне ставлення» (43%), «планування» (28%), а найменш вираженим – «проінформованість» (14%), «автономність» (14%).

У «популярних» учнів найбільше вираженим показником професійної готовності є: «прийняття рішень» (35%), також «емоційне ставлення» (29%), «автономність» (24%). Менш вираженим показником є «планування» (18%).

У «знехтуваних» учнів найбільше вираженим показником професійної готовності є: «автономність» (45%), «емоційне ставлення» (32%), а найменше виражені: «прийняття рішень» (18%), «планування» (9%).

У «ізгоїв» найбільше вираженим показником професійної готовності є: «емоційне ставлення» (43%), «прийняття рішень» (43%), а менш виражені: «автономність» (29%), «планування» (14%).

Таблиця 3.2

Професійна готовність учнів 10 класів з різним соціометричним статусом

Соціометричний статус	Професійна готовність				
	Автономність	Проінформованість	Прийняття рішень	Планування	Емоційне ставлення
«Досліджувані зірки»	1	1	0	2	3
	14%	14%	0	28%	43%
«Популярні»	4	0	6	3	5
	24%	0	35%	18%	29%
«Знехтувані»	10	0	4	2	7
	45%	0	18%	9%	32%
«Ізгої»	2	0	3	1	3
	29%	0	43%	14%	43%
Всього	17/32%	1/ 2%	13/25%	8/15%	18/34%

Загалом, у структурі професійної готовності у 34% (18 учнів) виражено «емоційне ставлення», у 32% (17 учнів) учнів – «автономність», у 25% (13 учнів) – «прийняття рішень», у 15% (8 учнів) – «планування», у 2% (1 учень) – «проінформованість».

У досліджуваних основними вираженими факторами і мотивами професійного вибору є: 25% (13 учнів) – порада батьків, 11% (6 учнів) – порада

вчителів, 8% (4 учнів) – порада друзів, 4% (2 учнів) – сімейна традиція, 51% (27 учнів) – самостійний вибір, 36% (19 учнів) – розповіді батьків, 9% (5 учнів) – книги, 19% (10 учнів) – розповіді вчителів, 28% (15 учнів) – теле- радіо-передачі, 23% (12 учнів) – престижність, 17% (9 учнів) – умови, 25% (13 учнів) – заробітна плата, 2% (1 учень) – медичні протипоказання, 21% (11 учнів) – суспільна значущість, 13% (7 учнів) – вимоги, 21% (11 учнів) – реалізувати свої здібності, 19% (10 учнів) – розкритися у творчості, 26% (14 учнів) – стати цінною для суспільства, 8% (4 учнів) – самовдосконалитись, 9% (5 учнів) – досягти поваги, 23% (12 учнів) – досягти високого положення.

Спонукає до вибору професії «соціометричних зірок»: 43 % (3 учнів) вибрали власний варіант, самостійний вибір – 29% (2 учнів), порада вчителя – 14% (1 учениця), порада батьків – 14% (1 учень). Джерело інформації для учнів це: теле-, радіо- передачі – 29% (2 учнів), розповіді батьків – 29% (2 учнів), розповіді вчителів – 14% (1 учень), книги – 14% (1 учениця) та власний вибір – 14% (1 учениця). Мотивом до вибору професій «соціометричними зірками» є наступне: престижність – 43% (3 учнів), заробітна плата – 29% (2 учнів) та інша інформація, досягти високого положення – 29% (2 учнів), розкритися у творчості – 14% (1 учень), стати цінною для суспільства людиною – 14% (1 учениця), досягти поваги – 14% (1 учень), реалізувати власні здібності – 14 % (1 учень), самовдосконалитися – 14% (1 учень) та іншу інформацію.

Спонукає до вибору професії «популярних» учнів: самостійний вибір – 65% (11 учнів), порада батьків – 35% (6 учнів), та власний варіант 6% (1 учень). Джерелом інформації для учнів є розповіді батьків – 41% (7 учнів), теле-, радіо- передачі – 24% (4 учнів), розповіді вчителів – 12% (2 учнів), інформація від друзів – 12% (2 учнів), власний варіант – 12% (2 учнів), книги – 6% (1 учениця). Мотивом до вибору професії «популярних» учнів є наступне: реалізувати власні здібності – 29% (5 учнів), суспільна значущість – 29% (5 учнів), престижність – 24% (4 учнів), стати цінною для суспільства людиною – 18% (3 учнів), самовдосконалитися – 18% (3 учнів), заробітна плата – 18% (3

учнів), умови – 18% (3 учнів), вимоги – 12% (2 учениці), досягти високого положення – 12% (2 учениці), розкритися у творчості – 12% (2 учнів), досягти поваги – 12% (2 учнів), іта інша інформація – 6% (1 учень).

Спонукає до вибору професії «знехтуваних» учнів: самостійний вибір – 45 % (10 учнів), порада батьків – 23 % (5 учнів), порада вчителів – 18% (4 учнів), порада друзів – 14 % (3 учнів), сімейна традиція – 5 % (1 учень). Джерело інформації для учнів – це: теле-, радіо- передачі – 36 % (8 учнів), розповіді батьків – 27 % (6 учнів), розповіді вчителів - 23 % (5 учнів), книги – 14 % (3 учнів), інформація від друзів – 9 % (2 учнів), та інша інформація – 9 % (2 учнів). Мотивом до вибору професії «знехтуваних» учнів є наступне: стати цінною людиною - 36% (8 учнів), досягти високого положення – 27% (6 учнів), суспільна значущість – 27% (6 учнів), заробітна плата – 23 % (5 учнів), умови – 23 % (5 учнів), розкритися у творчості - 23 % (5 учнів), реалізувати свої здібності – (4 учнів), престижність – 18% (4 учнів), досягти поваги - 9% (2 учениці), вимоги та медичні протипоказання - 5 % (1 учениця) та інша інформація - 5% (1 учень).

Спонукає до вибору професії «ізгоїв»: самостійний вибір – 57% (4 учениці), порада вчителя – 14% (1 учень), порада батьків – 14% (1 учень), порада друзів 14% (1 учениця). Джерело інформації для учнів це: розповіді батьків – 57 % (4 учнів), розповіді вчителів – 29% (2 учнів), теле-, радіо-передачі – 14 % (1 учениця). Мотивом до вибору професії «ізгоїв» учнів є наступне: заробітна плата – 43% (3 учнів), досягти високого положення – 29% (2 учнів), розкритися у творчості – 29% (2 учнів), стати цінною для суспільства людиною – 29% (2 учениці), престижність – 14% (1 учениця), вимоги – 14% (1 учениця), умови – 14% (1 учень), реалізувати власні здібності – 14% (1 учениця), та інша інформація – 14 % (1 учениця).

Таблиця 3.3

**Фактори та мотиви вибору професій учнів 10 класів з різним
соціометричним статусом**

Соціометричний статус	Фактори									Мотиви вибору											
	Порада батьків	Порада вчителів	Порада друзів	Сімейна рдадіція	Самостійний вибір	Розповіді батьків	Книги	Розповіді вчителів	Теле-радіо передачі	Престижність	Умови	Заробітна плата	Медичні протипоказання	Суспільна значущість	Вимоги	Реалізувати свої здібності	Розкритися у ттворчості	Стати цінною для суспільства	Самовдосконалитись	Досягти поваги	Досягти високого положення
«Досліджувані зірки»	1	1			2	2	1	1	2	3		2				1	1	1	1	1	2
«Популярні»	6			1	11	7	1	2	4	4	3	3		5	2	5	2	3	3	2	2
«Знехтувані»	5	4	3	1	10	6	3	5	8	4	5	5	1	6	4	4	5	8		2	6
«Ізгої»	1	1	1		4	4		2	1	1	1	3			1	1	2	2			2
Всього	13 /2 5 %	6 / 1 %	4 / 8 %	2 / 4 %	2 7 / 5 %	1 9 / 3 %	5 / 9 %	1 0 / 1 %	1 5 / 2 %	1 2 / 2 %	9 / 1 %	1 3 / 2 %	1 / 2 %	1 / 1 %	7 / 1 %	1 / 1 %	1 0/ 1 %	1 4 / 2 %	4/ 8 %	5/ 9 %	12 /2 3 %

Провідні мотиви вибору професії у «соціометричних зірок»: внутрішньо-соціально значимі мотиви (для 57%) та внутрішньо-індивідуально значимі мотиви (для 43%). Зовнішні позитивні та зовнішньо негативні мотиви виражені не були.

Провідними мотивами у «популярних» учнів виявлені наступні: внутрішньо-індивідуально значимі мотиви (для 59%) та внутрішньо-соціально значимі мотиви (для 41%), а менш виражені: зовнішньо негативні мотиви (18%), зовнішньо позитивні мотиви (12%).

Провідними мотивами у «знехтуваних» учнів виявлені наступні: внутрішньо індивідуально значимі мотиви (для 41%), внутрішньо соціально значимі мотиви (для 41%), а менш виражені зовнішньо позитивні мотиви (для 23%), зовнішні негативні мотиви (для 14%).

Провідними мотивами вибору у «ізгоїв» виявлені наступні: внутрішньо соціально значимі мотиви (для 43%), внутрішньо індивідуально значимі мотиви (для 29%), 29% (2 учнів) - зовнішньо негативні мотиви. Зовнішні позитивні мотиви виявлені не були.

Таблиця 3.4

Провідні мотиви професійного вибору учнів 10 класів з різним соціометричним статусом

Соціометричний статус Професійне самовизначення	Провідний мотив вибору			
	Внутрішньо-індивідуальний мотив	Внутрішньо-соціальний мотив	Зовнішньо позитивний мотив	Зовнішньо негативний мотив
«Досліджувані зірки»	3	4	0	0
	43%	57%	0	0
«Популярні»	10	7	2	3

	59%	41%	12%	18%
«Знехтувані»	9	9	5	3
	41%	41%	23%	14%
«Ізгої»	2	3	0	2
	29%	43%	0	29%
Всього	24/45%	23/43%	7/13%	8/15%

Отже, провідними мотивами професійного вибору для «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» є внутрішньо індивідуально значимі (45 %) та внутрішньо соціально значимі мотиви (43%). Найменше виражені у зовнішньо негативні мотиви (15%) та зовнішньо позитивні мотиви – (13%).

Загалом було встановлено, що для учнів, які мають статус «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» вираженими мотивами вибору майбутньої професії є: досягти високого положення (23%, 12 учнів), також для учнів «популярних», і «знехтувальних» порада батьків (21%, 11 учнів). Джерелом інформації для «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» є: розповіді батьків (36%, 19 учнів), також теле- радіо передачі (26%, 14 учнів) – для всіх, крім учнів зі статусом «ізгоїв». Мотивом вибору майбутньої професії учнів з статусом «соціометрична зірка», «популярні», «знехтувані», «ізгої» є наступне: стати цінною для суспільства людиною (26%, 14 учнів), заробітна плата (25%, 13 учнів), досягти високого положення (23%, 12 учнів), престижність (23%, 12 учнів); для «популярних» та «знехтуваних» учнів це - суспільна значущість (21%, 11 учнів). При майбутньому виборі батьки «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» на 72% підтримують (38 учнів), те саме можна і сказати про друзів, однокласників, які також підтримують на 72% (38 учнів).

Відмінності вибору професій серед «соціометричних зірок» і «ізгоїв» виявляється у факторах, для першої групи це: теле-радіо передачі, для другої групи розповіді батьків, вчителів; по різному виражені і мотиви вибору, для «соціометричних зірок» - престижність та досягнення високого положення, а для «ізгоїв» - заробітна плата, розкритися у творчості та стати цінною для суспільства людиною.

А для «популярних» учнів більш виражені фактори: розповіді батьків, теле – радіо передачі (відмінність з «ізгоями»), а для «знехтуваних» - поради батьків і поради вчителів (відмінність також і з «соціометричними зірками»). Виражені мотиви у «популярних учнів» (частково з «ізгоями») - суспільна значущість, заробітна плата, розкритися у творчості та реалізувати свої здібності тощо, а для «знехтуваних» учнів – умови, вимоги, престижність, стати цінною для суспільства і досягти високого положення (частково відмінність з «соціометричними зірками»).

Відмінності у «популярних» учнів порівнянні з «ізгоями» виражаються у провідному мотиві, для «популярних» учнів – внутрішньо-індивідуально значимі мотиви, а для «ізгоїв» – внутрішньо – соціально значимі мотиви. Для «соціометричних зірок» – внутрішньо – соціально значимі мотиви, а для «знехтуваних» учнів – внутрішньо-індивідуально значимі мотиви .

Різниця також не значна виявляється у професійній готовності, для «соціометричних зірок» це: планування, а для «ізгоїв» прийняття рішень. Для «популярних» - прийняття рішень, а для «знехтуваних» - автономність

За результатами порівняння можна зазначити, що відмінності між групами існують.

Висновки до розділу 3

Емпіричне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом дає можливість зробити наступні висновки:

1. Загальна кількість досліджуваних склала 53 людини. Серед них було виявлено 13% «соціометричних зірок» (7 учнів), 32% «популярних» (17 учнів), 42% «знехтувальних» (22 учня), 13% «ізгоїв» (7 учнів). Групові соціометричні індекси в досліджуваних класах мають низькі показники, що свідчить про низький рівень згуртованості.

2. У дослідженні професійній готовності було встановлено наступні показники: «емоційне ставлення» та «автономність» – 30% і 24% опитуваних за ними мають високий рівень сформованості. Середній рівень сформованості переважає у всіх шкалах: «автономність» (53%), «інформованість» (47%), «прийняття рішень» (45%), «планування» (49%) та «емоційне ставлення» (51%).

У «соціометричних зірок» найбільше вираженим показником професійної готовності є емоційне ставлення (43%), планування (28%), а найменш вираженим - проінформованість (14%), автономність (14%).

У «популярних» учнів найбільше вираженим показником професійної готовності є: прийняття рішень (35%), також емоційне ставлення (29%), автономність (24%). Менш вираженим показником є планування (18%).

У «знехтуваних» учнів найбільше вираженим показником професійної готовності є: автономність (45%), емоційне ставлення (32%), а найменше виражені: прийняття рішень (18%), планування (9%).

У «ізгоїв» найбільше вираженим показником професійної готовності є: емоційне ставлення (43%), прийняття рішень (43%), а менш виражені: автономність (29%), планування (14%).

3. Загалом, серед досліджуваних «соціометричних зірок» з майбутньою професією визначилися 57% (4 учні) і не визначилися 43% (3 учнів), серед «популярних» учнів визначилися 47% (8 учнів), не визначилися 53% (9 учнів),

серед «знехтуваних» школярів визначилися 55% (12 учнів), не визначилися 45% (10 учнів), серед «ізгої» визначилися 57% (4 учнів), не визначилися 43% (3 учнів).

Досліджувані вважають, що батьки у виборі професії їх підтримують 27% (38 учнів), 17% – відносяться байдуже (9 учнів), 11% – намагаються переорієнтувати (6 учнів). Друзі та однокласники у більшості підтримують – 27% (38 учнів), 13% – байдужі (7 учнів), 11% – намагаються переорієнтувати (6 учнів) та 4% – власний варіант (2 учнів).

4. Серед досліджуваних вираженими мотивами є: 25% (13 учнів) – порада батьків, 11% (6 учнів) – порада вчителів, 8% (4 учнів) порада друзів, 4% (2 учнів) сімейна традиція, 51% (27 учнів) самостійний вибір, 36% (19 учнів) розповіді батьків, 9% (5 учнів) книги, 19% (10 учнів) розповіді вчителів, 28% (15 учнів) теле- радіо передачі, 23% (12 учнів) престижність, 17% (9 учнів) умови, 25% (13 учнів) заробітна плата, 2% (1 учень) медичні протипоказання, 21% (11 учнів) суспільна значущість, 13% (7 учнів) вимоги, 21% (11 учнів) реалізувати свої здібності, 19% (10 учнів) розкритися у творчості, 26% (14 учнів) стати цінною для суспільства, 8 % (4 учнів) самовдосконалитись, 9% (5 учнів) досягти поваги, 23% (12 учнів) досягти високого положення.

5. Провідними мотивами професійного вибору для «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» є внутрішньо індивідуально значимі (45 %) та внутрішньо соціально значимі мотиви (43%). Найменше виражені у зовнішньо негативні мотиви (15%) та зовнішньо позитивні мотиви – (13%).

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз та емпіричне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом дозволяють зробити наступні висновки :

1. Професійне самовизначення – це не одномірний акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних особливостей суб'єкта вибору професії.

2. З метою визначення психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом нами було використано методи *теоретичні* – аналіз літератури для уточнення понять «самовизначення», «професійне самовизначення», узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розробки теоретичної моделі; *емпіричні* – діагностичні методи («Соціометрія» Я. Морено, «Професійна готовність» А.П.Чернявської, анкета «Мотив вибору» та методика «Провідний мотив вибору професії»).

3. У 53 досліджуваних учнів 10-х класів було визначено соціометричні статуси: 13% «соціометричних зірок» (7 учнів), 32% «популярних» (17 учнів), 42% «знехтуваних» (22 учня), 13% «ізгоїв» (7 учнів). Групові соціометричні індекси в досліджуваних класах мають низькі показники, що свідчить про низький рівень згуртованості.

4. Показники професійної готовності показують, що для 43% «соціометричних зірок» і 43% «ізгоїв» важливим фактором є «емоційне ставлення» до вибору професій. Для «популярних» учнів переважаючим показником є «прийняття рішень», для «знехтуваних» – «автономність».

5. Було встановлено, що для учнів, які мають статус «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» вираженими мотивами вибору майбутньої професії є: досягти високого положення (23%, 12 учнів), також для учнів «популярних», і «знехтуваних» порада батьків (21%, 11 учнів).

Джерелом інформації для «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» є: розповіді батьків (36%, 19 учнів), також теле- радіо передачі (26%, 14 учнів) – для всіх, крім учнів зі статусом «ізгоїв». Мотивом вибору майбутньої професії учнів з статусом «соціометрична зірка», «популярні», «знехтувані», «ізгої» є наступне: стати цінною для суспільства людиною (26%, 14 учнів), заробітна плата (25%, 13 учнів), досягти високого положення (23%, 12 учнів), престижність (23%, 12 учнів); для «популярних» та «знехтуваних» учнів це - суспільна значущість (21%, 11 учнів). При майбутньому виборі батьки «соціометричних зірок», «популярних», «знехтуваних», «ізгоїв» на 72% підтримують (38 учнів), те саме можна і сказати про друзів, однокласників, які також підтримують на 72% (38 учнів).

6. Якщо ж говорити про провідні мотиви, то 57% «соціометричних зірок» і 43% «ізгоїв» мають переваги у внутрішньо соціально значимому мотиві (по 3 учнів з кожної групи), а серед 59% «популярних» і 41% «знехтуваних» учнів провідним мотивом є внутрішньо індивідуально значимий мотив (10 і 9 учнів з кожної групи). Також показники професійної готовності показують, що серед 43% соціометричних зірок» і 43% «ізгоїв» важливим фактором є емоційне ставлення до вибору професій (по 3 учнів з кожної групи).

7. Відмінності у професійній готовності: для «соціометричних зірок» це «планування», а для «ізгоїв» – «прийняття рішень». Для «популярних» - «прийняття рішень», а для «знехтуваних» – «автономність». Відмінності вибору професій серед «соціометричних зірок» і «ізгоїв» виявляється у факторах, для першої групи це: теле-радіо передачі, для другої групи розповіді батьків, вчителів; по різному виражені і мотиви вибору, для «соціометричних зірок» - престижність та досягнення високого положення, а для «ізгоїв» - заробітна плата, розкритися у творчості та стати цінною для суспільства людиною.

А для «популярних» учнів більш виражені фактори: розповіді батьків, теле – радіо передачі (відмінність з «ізгоями»), а для «знехтуваних» - поради батьків і поради вчителів (відмінність також і з «соціометричними зірками»). Виражені мотиви у «популярних учнів» (частково з «ізгоями») - суспільна значущість, заробітна плата, розкритися у творчості та реалізувати свої здібності тощо, а для «знехтуваних» учнів – умови, вимоги, престижність, стати цінною для суспільства і досягти високого положення (частково відмінність з «соціометричними зірками»).

Відмінності у «популярних» учнів порівнянні з «ізгоями» виражаються у провідному мотиві, для «популярних» учнів – внутрішньо індивідуально значимі мотиви, а для «ізгоїв» – внутрішньо соціально значимі мотиви. Для «соціометричних зірок» – внутрішньо соціально значимі мотиви, а для «знехтуваних» учнів – внутрішньо індивідуально значимі мотиви.

За результатами порівняння можна зазначити, що відмінності між групами існують.

Таким чином, висунута гіпотеза про те, що психологічні характеристики професійного самовизначення будуть відмінними у старшокласників з різним соціометричним статусом, підтвердилася частково.

Проведене дослідження є аналізом окремих структурних компонентів професійного самовизначення старшокласників та не претендує на повне розкриття даної проблематики. Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо у проведенні методики на визначення самооцінки старшокласників та розробці корекційно-розвивальної програми для інформування та розкриття світу професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеев В.С. Психология межгрупповых отношений / Агеев В.С. – М., 1983. – С.40.
2. Альбуханова – Славская К. А. Жизненные перспективы личности // Психология личности и образ жизни / К. А. 2. Альбуханова – Славская – М.: Наука, 1988.
3. Андрущенко В.П. Сучасна соціальна філософія / Андрущенко В.П., Михальченко М.І. – К : 1996. – С. 14.
4. Аринушкина Н. С. Об определении и типах идентичности / Н.С. Аринушкина // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 48-53
5. Божович Л. І. Проблеми формування особистості / Божович Л. І. М. – Воронеж: Інститут практичної психології, 1995. – С. 213.
6. Волков И.П. Методы социометрических измерений в социально-психологических исследованиях / Волков И. П – Л : Изд. ЛГУ, 1970.
7. Гамезо М.В. Общая психология: Учебно – методическое пособие / Гамезо М.В., Герасимова В.С., Машурцева Д.А., Орлова– М.: Ось Л.М Под общ. ред. М.В. Гамезо. – 89, 2007. – 352 с.
8. Гинзбург М. Г. Жизненные планы как проявление личностного самоопределения старшеклассников / М. Г. Гинзбург //Психологические условия формирования социальной ответственности школьников. -М.: Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 18–24.
9. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Головаха Е.И. – К.: Наукова думка, 1988. – 143 с.
10. Голомшток А. Е. Выбор профессии и воспитание личности школьника / Голомшток А. Е. - М.: Педагогика, 1979. – С. 7.
11. Диагностика профессионального самоопределения: учеб. -метод. пособие / сост. Я.С. Сунцова. - Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2009. – С.4-11.

12. Диагностика профессионального самоопределения: учеб.-метод. пособие / сост. Я.С. Сунцова. Часть 2 – Ижевск: Издательство «Удмуртский университет», 2011. – С. 10-18.
13. Дружинін В.М. Психологія. – СПб. : Пітер, 2002. – С. 421.
14. Журавльова Л. П., Котлова Л. О., Пирог Г. В. Методичні рекомендації до написання магістерських робіт з психології. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2017. – 48 с.
15. Захарова А.В. Психология обучения старшеклассников / Захарова А. В. – М., 1976. – С.15.
16. Зеер Э. Ф. Психология профессионального самоопределения / Э. Ф. Зеер. – М., Воронеж, 2008. – 480 с.
17. Золотовицкий, Р. А. Социометрия Я. Л. Морено: мера общения //Социс: Социологические исследования, 2002. - № 4. - С. 103 -113.
18. Климов Е. А. Путь в профессию / Е. А. Климов. – Л.: Лениздат, 1974. – 190 с.
19. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / Климов Е. А. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – С. 40.
20. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Климов Е. А. – Ростов-на-Дону, Феникс, 1996. – 512 с.
21. Климов Е.А. Людина як суб'єкт праці і проблеми психології / Климов Е. А // Питання психології., 1984. - № 4.- 389 с.
22. Кобазева Ю. А. Влияние качеств личности на статус подростка в группе / Кобазева Ю. А – М., 1999.
23. Коломинский Я. Л. Психология личных взаимоотношений в детском коллективе / Коломинский Я. Л – Минск, Изд. БелГУ, 1969
24. Кон І.С. Міждисциплінарні дослідження. Соціологія. Психологія. Сексологія. Антропологія / Кон І. С. – Видавництво: Фенікс. 2006. - С.45.

25. Кон И.С. Психология старшеклассника / Кон И. С – М.: Просвещение, 1982.
26. Крапивницька А. О. Особливості професійного самовизначення старшокласників з різним соціометричним статусом // Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально – психологічного факультету. Випуск 10 / За ред. Л. П. Журавльової, І. С. Загурської, І. М. Тичини, О. М. Савиченко, Ю.Ю. Демянчук.- Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. – С. 52-55.
27. Кузьмин Е.С. Из опыта изучения производственных коллективов / Кузьмин Е. С. // Проблемы общественной психологии. – М., Изд. МГУ, 1965
28. Кулагина, И. Ю. Возрастная психология / И. Ю. Кулагина. – М.: УРАО, 1997. – 176 с.
29. Куницына В.Н. Проблема отношений личности в трудах В.Н.Мясищева / Куницына В.Н., Панферов В.Н. / Пс.ж. – 1992.– (Т. 13, №3). – С. 140 – 147.
30. Курсові роботи з психології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – 2-ге вид. , перероб. і доп. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 104с.
31. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я.Л. Морено / Лейтц Г. – М.: Прогресс, 1994.
32. Маслоу А. Мотивация и личность. Перевод с англ. Татлыбаевой А. М.-СПб.: Евразия, 2001. – 478 с.
33. Мітіна Л.М. Особистісний та професійний розвиток людини в нових соціально – економічних умовах / Мітіна Л. М. // Питання психології. 1997. – № 4. – С.28-30.
34. Морено Я. Л. Социометрии: экспериментальный метод и наука об обществе / Морено Я. Л. – М.: Академический проспект, 2004. – 315 с.
35. Немов Р. С.Психология: Учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ, студентов пед. ин-тов и работников системы подготовки, повышения

квалификации и переподготовки пед. Кадров / Немов Р.С. – М.: Просвещение, 1990. – 301с.

36. Ольшанский В.Б. Социометрический тест. Философская энциклопедия / Ольшанский В. Б. – М., 1970, Т.5. –С.104

37. Орлов Ю. М. Самопознание и самовоспитание характера / Ю. М. Орлов. – М.: Просвещение, 1987. – С. 86.

38. Основы психологии управления / Под ред. Бандурки А.М., Бочарова С.П. -Х., 1999. – С.117-118, 119 – 123.

39. Петровский А. В. Опыт построения социально-психологической концепции групповой активности / Петровский А. В.// Вопросы психологии. - 1975. – №5. – С.77–78.

40. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Поваренков Ю. П - М.: Изд-во УРАО, 2002. – 160 с.

41. Пирог Г. В. Професійне самовизначення старшокласників, які опинились у складних життєвих обставинах: діагностична та корекційно-розвивальна робота / Г. В. Пирог, Д. С. Коробко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – Випуск 2. Том 2. – Херсон, 2018. – С. 66-71.

42. Пирог Г. Психологічні особливості професійного вибору старшокласників установ інтернатного типу / Г. Пирог, Д. Коробко // Особистісне зростання: теорія і практика. Збірник наукових праць за матеріалами III-ї Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної інтернет-конференції. – Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2018. – С. 118-121.

43. Пирог А. Возможности диагностического исследования особенностей субъективного переживания профессионального становления // SWorld Journal, Issue №13 (Yolnat PE, Minsk, 2017). – P. 80-85.

44. Пирог Г. Теоретичний аналіз особливостей професійного самовизначення старшокласників, які знаходяться у складних життєвих обставинах / Г. Пирог, Д. Коробко // «Прикладні аспекти психології особистісного зростання» : збірник наукових праць студентів та викладачів. Випуск 2 / за ред. Л.П. Журавльової, В.О. Климчука, Ю.Ю. Дем'янчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. – С. 2-25.

45. Пирог А. Основные проблемы совершенствования профориентационной работы школьных психологов в системе последипломного образования / А. Пирог // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць – Вип. 7. / Ред. кол. : В.В.Олійник (гол.ред.) та ін. – К. : Геопринт, 2008. – С. 209-216.

46. Пирог А. Профориентация и профотбор : Учебно-методическое пособие для школьных психологов, классных руководителей – слушателей курсов повышения квалификации в системе последипломного образования и студентов специальности «Психология» / А. Пирог. – Севастополь : Рибэст, 2008. – 131 с.

47. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи / Под ред. С.Н.Чистяковой – М.: РАО, 1993. - 89 с.

48. Пряжников Н.С. Теория и практика профессионального самоопределения. Учебное пособие/ Пряжников Н. С. – М.: МГППИ, 1999. – 97 с.

49. Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения: Учебно-методическое пособие / Пряжников Н. С. – М.: Изд. Московского псих. – соц. Института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2002. – 400 с.

50. Пряжников Н.С. Психология труда и человеческого достоинства: [учеб. пособие] / Н.С. Пряжников, Е.Ю. Пряжникова. –М. : Академия, 2001. – 480 с.

51. Роджерс К.С. Становление личности. Взгляд на психотерапию / Пер. с англ. М. Злотник. – М.: Э, КСМО – Пресс, 2001. – 416 с.
52. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л.- М.,1989. – т. 2. – 328с.
53. Сафин В.Ф. Психологический аспект самоопределения / Сафин В.Ф., Ников Г.П. // Психологический журнал. –1984. – №4. – С. 65–74.
54. Словарь по этике / Под ред. А.А. Гусейнова, И.С. Кона. – М.: Политиздат, 1989. – 448 с.
55. Сторожева, Г.О. О профессиональном самоопределении учащихся / Г.О. Сторожева // Воспитание школьников. -2004. - №10. –С. 37-44.
56. Уніат С. Вивчення професійних намірів старшокласників. Вибір професії або задача з багатьма невідомими / Уніат С., Комінко С.- Тернопіль: “Підручники і посібники”, 1997. – 65 с.
57. Франкл В. Людина в пошуках сенсу / Франкл В. – М.: Прогрес, 1990. – 368 с.
58. Френкин, Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Френкин. Р. - СПб . : Питер, 2003. – 650 с.
59. Фрейд З.Масова психологія і аналіз людського «Я» / Фрейд З // «Я» і «Воно». Праці різних років. -Тбілісі, 1991. - 563 с.
60. Фромм Э. Человек для себя: исследование психологических проблем этики / Э. Фромм. –Минск: Коллегиум, 1992. – 253 с.
61. Фромм Е. Мати чи бути / Фромм Е.- М.: АСТ, Астрель, 2010 – 256 с.
62. Цуканова Е. В. Психологические трудности межличностного общения / Цуканова Е. В. – К.: Вища школа, 1985. – 159 с.
63. Чернявская А. П. Психологическое консультирование по профессиональной ориентации / Чернявская А. П. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 96 с.

64. Чистякова С.Н. Основы профессиональной ориентации школьников : Учеб.пособие / Под ред. В. А.Сластенина. - М. : Просвещение, 1983. – 112 с.
65. Шавир П. А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности / Шавир П. А. - М.: Педагогика, 1981. - 96 с.
66. Шеховцова Л.Ф. Психологическое сопровождение выбора профессии в школе: Учебное пособие. – СПб.: ООО / Шеховцова Л.Ф., Шеховцов О.В. – Ростов на Дону : Издательство «Северо-Запад» : Издательство «Феникс», 2006. – 176 с.
67. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности / Ядов В. А. // Методологические проблемы регуляции социального поведения личности. – М., Изд. МГУ, 1975. – С.104.
68. Ядов В.А. Социологическое исследование / Ядов В. А. – Л., Изд. ЛГУ, 1972.
69. Ясперс К. Загальна психопатологія / Ясперс К.- М., 1997. -1056 с.
70. Buhler Ch. Bieg zycia ludzkiego. – Warszawa: PWN, 1999. – 393 s.
71. Жизненный путь человека (в соавторстве с Фредом Массариком / The Course of Human Life: A Study of Goals in the Humanistic Perspective / ed. by C. Buhler, F. Massarik. N.Y., 1968.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета «Мотиви професійного самовизначення»

1. Чи визначилися ви з майбутньою професією?

так   ні

2. Що може спонукати Вас обрати саме цю чи іншу професію?

- а) сімейна традиція;
- б) порада батьків;
- в) порада друзів;
- г) порада вчителів;
- д) вирішив(ла) сам(а);
- е) Ваш варіант відповіді _____

3. Що було джерелом інформації про обрану професію?

- а) розповіді батьків;
- б) книги про професію;
- в) розповіді вчителів;
- г) теле-, радіопередачі про професію;
- д) інформація від друзів, однокласників;
- е) Ваш варіант відповіді _____

4. Що Ви знаєте про обрану професію?

- а) професія престижна;
- б) умови праці представників професії;
- в) заробітна платня;
- г) медичні протипоказання;
- д) суспільна значущість професії;
- е) вимоги професії;
- ж) Ваш варіант відповіді _____

5. Обрана професія допоможе Вам:

- а) реалізувати свої здібності;
- б) розкритися у творчості;
- в) стати цінною для суспільства людиною;
- г) самовдосконалитися;
- д) досягти високого положення;
- е) домогтися поваги
- ж) Ваш варіант відповіді _____

6. Як ставляться батьки до Вашого вибору професії?

- а) підтримають;
- б) байдуже;
- в) намагаються переорієнтувати на іншу професію.

7. Як ставляться друзі (однокласники, однолітки) до Вашого вибору професії?

- а) підтримують;
- б) байдуже;
- в) намагаються переорієнтувати на іншу професію.

Анкета

«Визначення провідного мотиву професійного самовизначення»

№ з/п	Твердження	Оцінка	Тип мотиву
1	Вимагає спілкування з різними людьми		I
2	Подобається батькам		-
3	Передбачає сильне почуття відповідальності		C
4	Вимагає переїзду на нове місце проживання		+
5	Відповідає моїм здібностям		I
6	Дозволяє обмежитися наявним устаткуванням		-
7	Корисна людям		C
8	Сприяє розумовому й фізичному розвитку		I
9	Високооплачувана		+
10	Дозволяє працювати близько від дому		+
11	Престижна		-
12	Можливість для зростання професійної		C
13	Єдино можлива за таких обставин		-
14	Дозволяє реалізувати здібності до керівної роботи		C
15	Приваблива		I
16	Близька до будь-якого шкільного предмету		+
17	Дозволяє одразу одержати гарний результат праці		C
18	Обрана моїми друзями		-
19	Дозволяє використовувати професійні вміння поза		+
20	Дає більші можливості виявити творчість		I

Соціоматриця

[illegible]

Соціограма

Умовні позначення:

хлопці

дівчата

позитивний односторонній вибір

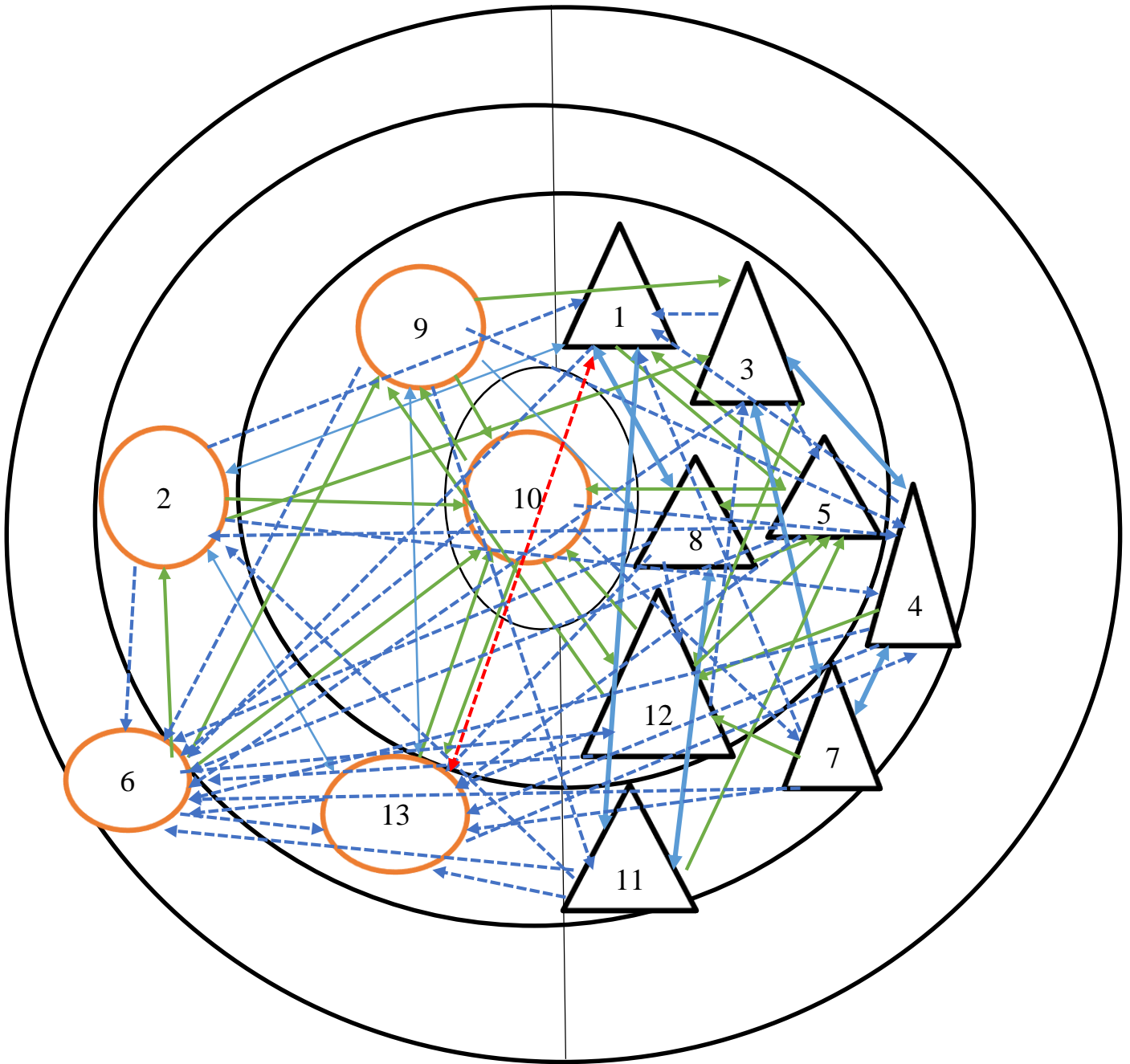
позитивний взаємний вибір

негативний односторонній вибір

негативний взаємний вибір

Додаток Д

Індекси позитивного і негативного статусу учнів 10/1

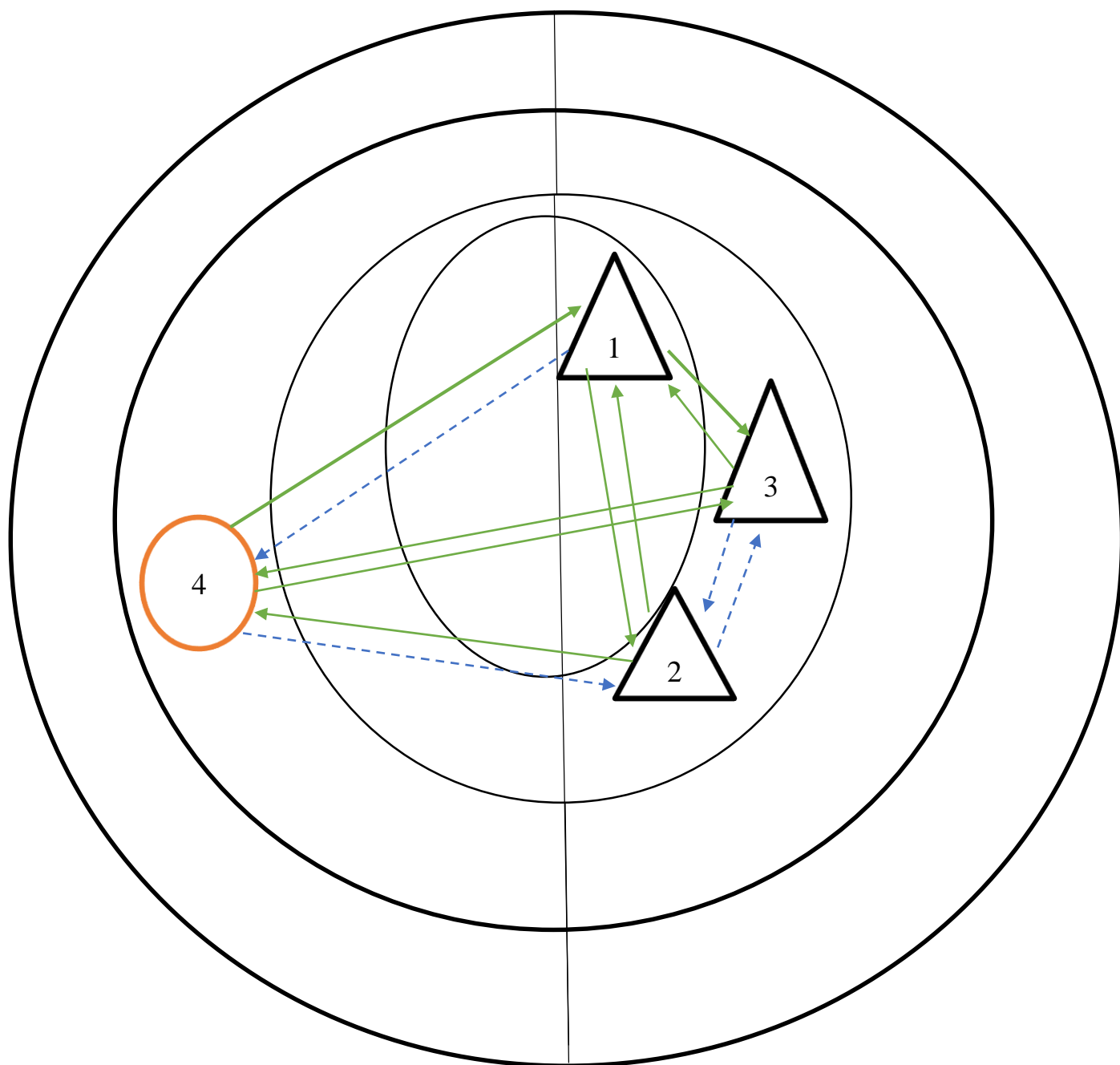
<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс позитивного статусу</i>	<i>Індекс негативного статусу</i>
Д.Д	0,23	0,46
Д. О	0,15	0,15
З. А.	0,30	0,07
К. П.	0,15	0,30
К. Я.	0,30	0,07
Л. І.	0	0,92
М. В.	0,15	0,07
Н. А.	0,23	0
П. Ж.	0,30	0
П.М..	0,46	0
Р. В.	0,15	0
С.О.	0,30	0,15
Х. Т.	0,23	0,61

Додаток Ж

Дані соціометричного дослідження класу 10/2

Соціоматра

ППП		Кого вибирають			
		1	2	3	4
1	Д. Д		+2	+1	-1
2	З. О.	+1		-2	+2
3	К. А.	+2	-1		+3
4	Ч. А.	+2	-2	+1	
Кількість позитивних виборів «+»		3	1	2	2
Кількість взаємних позитивних виборів «++»		0	2	1	1
Кількість негативних виборів «-»		0	0	0	0
Кількість взаємних негативних виборів «--»		0	0	0	0

Соціограма

Додаток К.

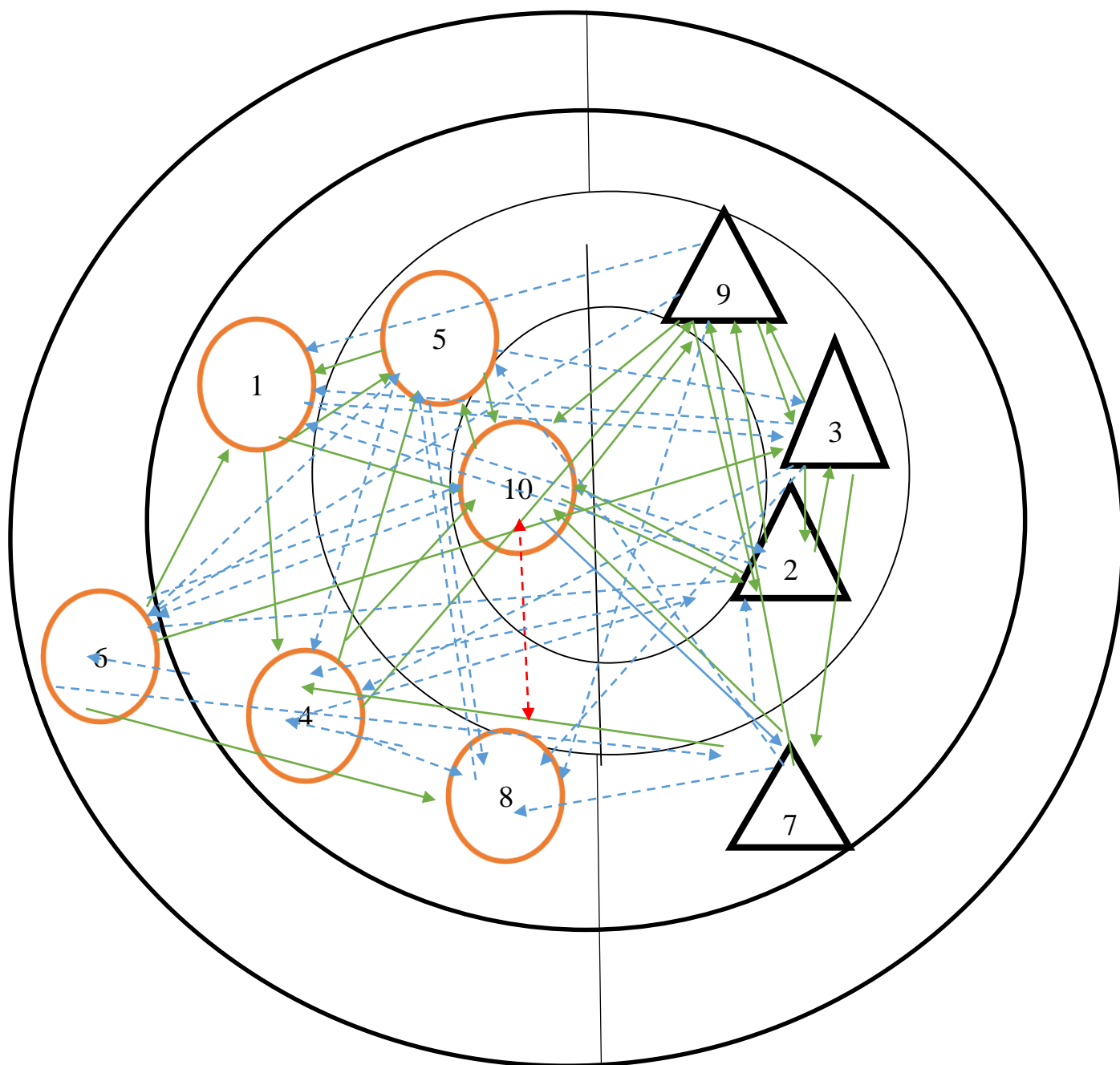
Індекси позитивного і негативного статусу 10/2

<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс позитивного статусу</i>	<i>Індекс негативного статусу</i>
Д.Д.	0,75	0
З.О.	0,25	0,5
К.А	0,5	0,25
Ч.А	0,5	0,25

Соціоматриця

[illegible]

Соціограма

Додаток Н.

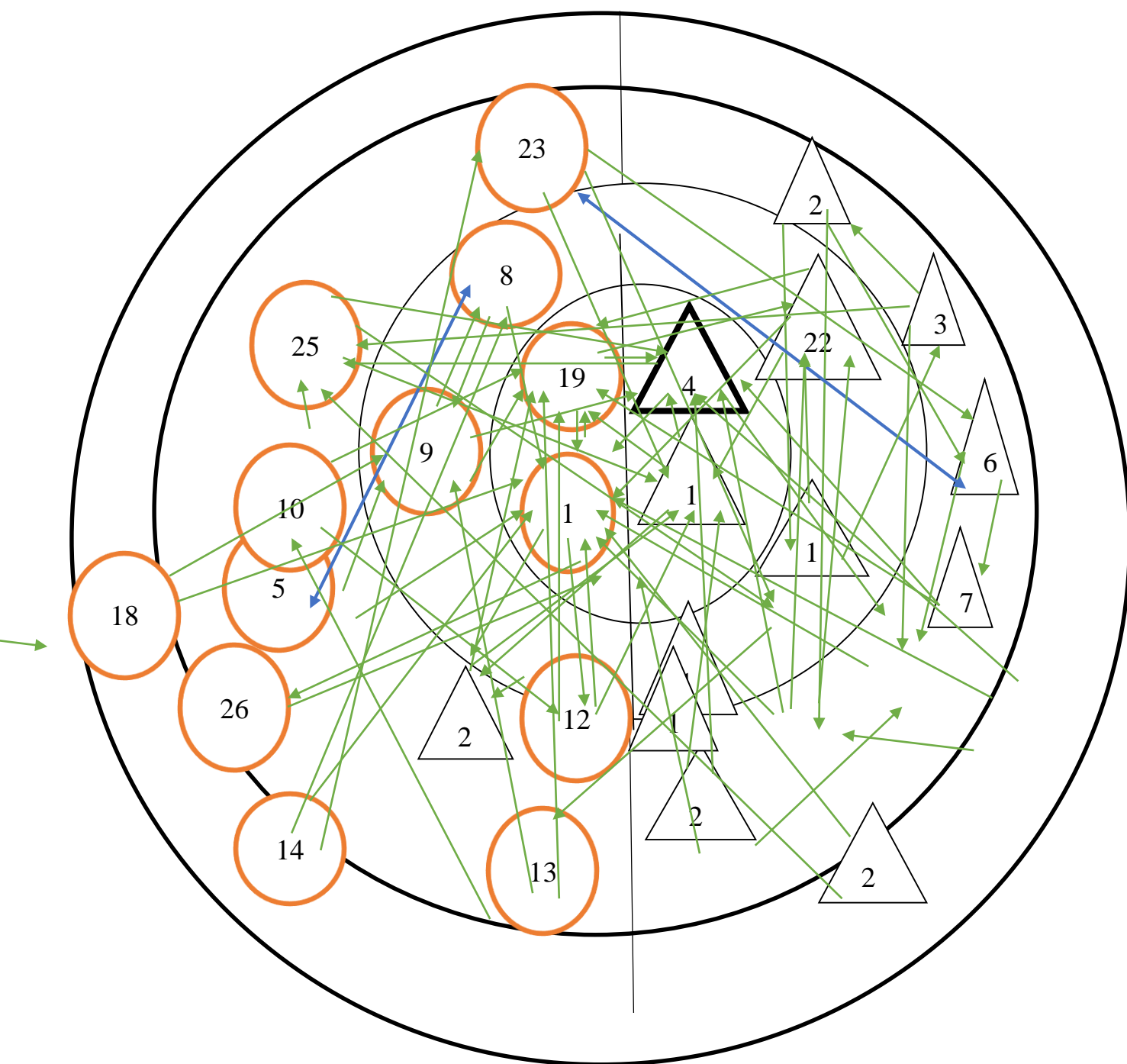
Індекси позитивного і негативного статусу 10/3

<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс позитивного статусу</i>	<i>Індекс негативного статусу</i>
В.О.	0,22	0,33
З.Н	0,33	0,33
К.М.	0,33	0,22
К.Н.	0,22	0,44
К.В	0,33	0,33
Л.А.	0	0,44
Л.Ю.	0,11	0,22
С.Л.	0,11	0,66
С.В.	0,55	0
С.Т.	0,66	0,22

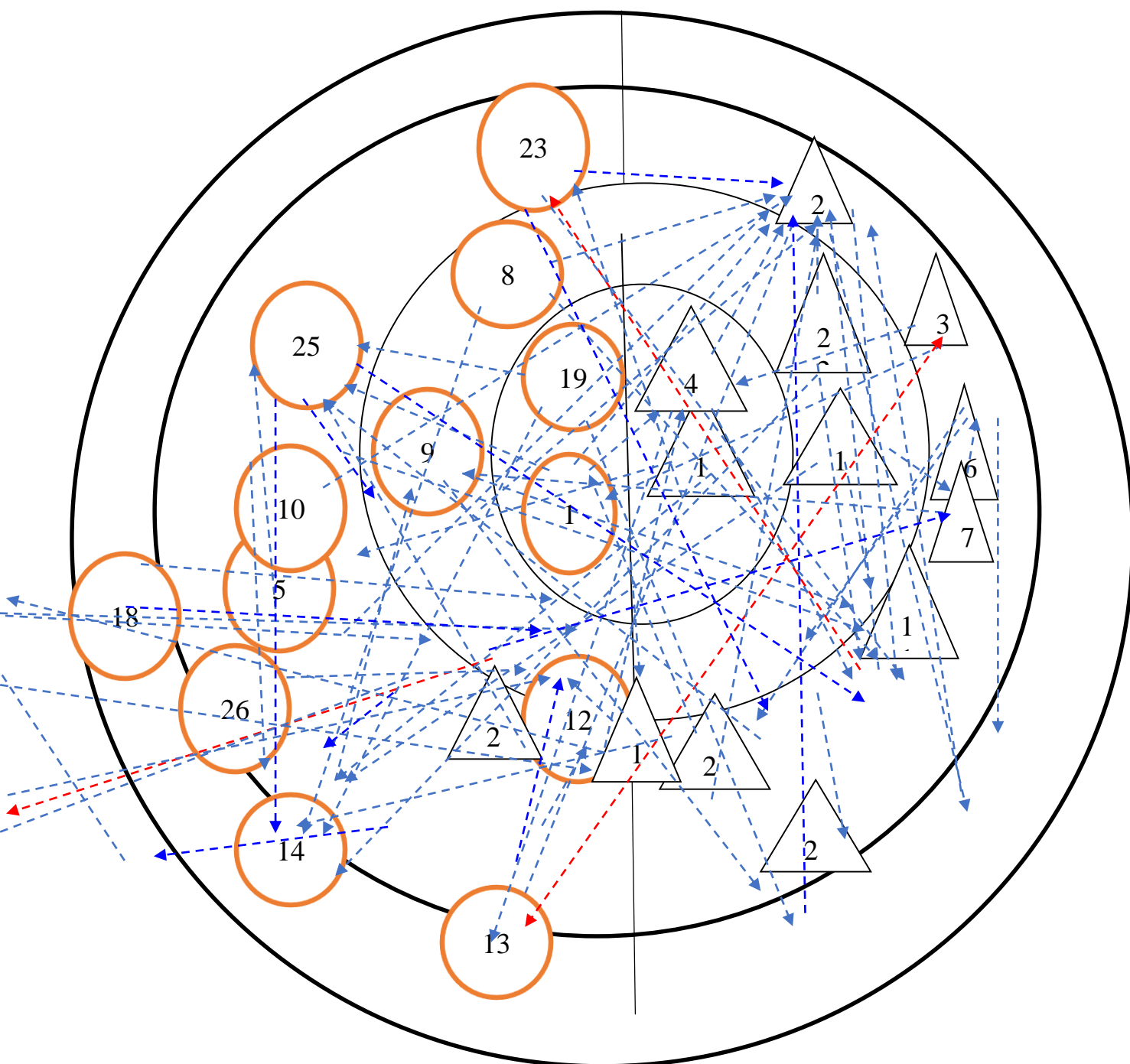
Альбомний лист соціомариці 10/4

Альбомний лист соціомариці 10/4

Соціограма
(позитивні вибори)

Соціограма
(негативні вибори)

Додаток Р.

Індекси позитивного статусу учнів 10 /4 (а)

<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс позитивного статусу</i>	<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс позитивного статусу</i>
А.В.	0,04	М.К.	0
Б.О.	0,04	Н.Е.	0
В.В.	0,32	П.О.	0,24
В.М.	0,08	П.О.	0,2
Г.Д.	0,08	П.І.	0
Г.А.	0,04	С.Є.	0,36
Д.Є.	0,16	С.Д.	0,12
З.К.	0,2	С.П.	0,04
К.М.	0,04	Т.Н.	0,12
К.О.	0,12	Т.Є.	0,08
К.М.	0,08	Ф.А.	0
Л.А.	0	Ч.А.	0,12
М.А.	0	Я.Т.	0,12

Індекси негативного статусу учнів 10 /4(б)

<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс негативного статусу</i>	<i>№ досліджуваного</i>	<i>Індекс негативного статусу</i>
А.В.	0,08	М.К.	0,44
Б.О.	0,48	Н.Е.	0,16
В.В.	0,04	П.О.	0
В.М.	0,12	П.О.	0
Г.Д.	0,16	П.І.	0
Г.А.	0,04	С.Є.	0
Д.Є.	0,08	С.Д.	0,12
З.К.	0	С.П.	0,04
К.М.	0,12	Т.Н.	0
К.О.	0	Т.Є.	0,08
К.М.	0,64	Ф.А.	0,12
Л.А.	0,04	Ч.А.	0,2
М.А.	0,16	Я.Т.	0

Зведена таблиця даних за методикою «Соціометрія»

№	Загальна таблиця по «Соціометрії»	
	Учні	Соціометричний статус учня
1	Д. Д.	Досліджувана « зірка » *
2	З. К	«Знехтувані»
3	К. А	«Популярні»
4	Ч. А.	«Популярні»
5	Д. І.	«Популярні»
6	Д. О	«Знехтувані»
7	З. А.	«Популярні»
8	К. П	«Знехтувані»
9	К. Я.	«Популярні»
10	Л. І.	«Ілюльовані»
11	М. В.	«Знехтувані»
12	Н. А.	«Популярні»
13	П. Ж.	«Популярні»
14	П. М.	Досліджувана « зірка » *
15	Р. В.	«Знехтувані»
16	С. О.	«Популярні»
17	Х. Т.	«Знехтувані»
18	А.В.	Досліджувана « зірка » *
19	Б.О.	«Знехтувані»
20	В.В.	«Знехтувані»
21	В.М.	Досліджувана « зірка » *
22	Г.Д.	«Знехтувані»
23	Г.А.	«Знехтувані»
24	Д.Є.	«Знехтувані»
25	З.К.	«Популярні»

26	К.М.	«Популярні»
27	К.О.	«Знехтувальні»
28	К.М.	«Знехтувальні»
29	Л.А.	«Знехтувальні»
30	М.А.	«Ілольовані»
31	М.К.	«Ілольовані»
32	Н.Е.	«Ілольовані»
33	П.О.	Досліджувана « зірка» *
34	П.О.	«Популярні»
35	П.І.	«Ілольовані»
36	С.Є.	Досліджувана « зірка» *
37	С.Д.	«Знехтувальні»
38	С.П.	«Знехтувальні»
39	Т.Н.	«Популярні»
40	Т.Є.	«Знехтувальні»
41	Ф.А.	«Ілольовані»
42	Ч.А.	«Знехтувальні»
43	Я. Т.	«Знехтувальні»
44	В. О.	«Знехтувальні»
45	З. Н.	«Знехтувальні»
46	К. М.	«Знехтувальні»
47	К. Н.	«Знехтувальні»
48	К. В.	«Знехтувальні»
49	Л. А.	«Ілольовані»
50	Юра Л.	«Знехтувальні»
51	С. Л.	«Знехтувальні»
52	С. В.	«Популярні»
53	С. Т.	Досліджувана зірка*

Додаток Т

Зведені дані за методикою «Професійна готовність»

№	Учні	Автономність (А)	Проінформованість (І)	Прийняття рішень (Р)	Планування (П)	Емоційне ставлення (Е)	Найбільше балів
1	Д. Д.	11	12	9	11	11	І
2	З.О.	10	9	10	10	16	Е
3	К. А.	11	7	11	12	9	П
4	Ч. А.	16	6	15	15	11	А
5	Д. І.	13	10	11	10	16	Е
6	Д.О.	15	10	12	13	12	А
7	З.А.	16	12	12	13	20	Е
8	К. П.	13	9	15	9	14	Р
9	К. Я.	13	12	14	11	8	Р
10	Л. І.	13	9	13	11	12	Р
11	М. В.	15	11	13	14	13	А
12	Н. А.	7	11	14	10	10	Р
13	П. Ж.	9	10	14	15	11	П
14	П. М.	12	9	11	15	8	П
15	Р.В.	14	9	10	9	12	А
16	С.О.	13	8	16	9	11	Р
17	Х. Т.	10	6	13	6	11	Р
18	А. В.	13	12	8	9	6	А
19	Б.О	6	8	7	11	13	Е
20	В. В.	11	7	9	5	15	Е

21	В. М.	10	10	10	8	13	Е
22	Г.Д.	13	10	16	10	14	Р
23	Г. А.	8	8	13	10	3	Р
24	Д. Є.	10	8	9	12	11	П
25	З. К.	17	10	9	13	16	А
26	К. М.	8	8	11	9	10	Р
27	К. О.	9	8	14	9	9	Р
28	К. М.	16	13	15	16	20	Е
29	Л.А.	13	7	8	9	9	А
30	М.А.	13	11	13	8	11	А, Р
31	М.К.	8	6	6	12	9	П
32	Н. Е.	9	10	9	6	16	Е
33	П.О.	11	9	11	5	16	Е
34	П.О.	9	8	7	12	13	Е
35	П. І.	13	9	5	9	16	Е
36	С.Є.	15	9	5	7	16	Е
37	С. Д.	11	10	8	11	12	Е
38	С. П.	13	5	5	13	11	А, П
39	Т. Н.	13	8	7	9	13	А, Е
40	Т. Є.	15	12	5	13	15	А, Е
41	Ф. А.	9	8	5	10	15	Е
42	Ч. А.	13	8	5	9	13	А, Е
43	Я. Т.	17	11	6	18	13	П
44	В.О.	16	12	15	13	15	А
45	З. Н.	17	11	13	14	19	Е
46	К. М.	8	8	13	16	14	П
47	К.Н.	13	11	6	7	11	А
48	К. В.	15	12	14	13	7	А

49	Л. А.	7	8	15	14	10	Р
50	Л. Ю.	11	11	7	8	15	Е
51	С. Л.	17	11	13	11	16	Е
52	С. В.	11	8	18	12	4	Р
53	С.Т.	14	13	14	16	14	П
Кількість учнів у яких переважає		17	1	12	8	20	
сума балів		659	498	567	580	678	
Середній бал		12	9	11	11	13	

Додаток Ф

Зведена таблиця «Мотив вибору»

	Учні	1	2					3					4							5							6			7			
			А	Б	В	Г	Д	Е	А	Б	В	Г	Д	Е	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	А	Б	В	А	Б
1	Д.Д.	Т	+						+				+							+		+				+			+				
2	З. О.	Н		+					+			+								+								+			+		
3	К.А.	Т					+				+		+							+								+			+		
4	Ч.А.	Н					+				+					+				+							+			+			
5	Д.І.	Т	+						+							+	+										+			+			
6	Д.О.	Т					+			+						+				+							+			+			
7	З.А.	Т					+				+					+							+				+			+			
8	К.П.	Т	+						+				+							+							+			+			
9	К.Я.	Н					+		+					+						+							+				+		
10	Л.І.	Н					+		+							+	+										+			+			
11	М.В.	Т	+							+		+								+							+			+			
12	Н.А.	Т					+		+			+									+						+			+			
13	П.Ж.	Н					+		+						+					+							+			+			
14	П.М.	Т					+			+						+	+										+			+			
15	Р.В.	Т					+				+					+				+			+				+			+			
16	С.О.	Т					+				+		+									+					+			+			
17	Х.Т.	Н					+		+							+										+			+	+			
18	А.В.	Н					+				+					+					+						+						+
19	Б.О.	Т					+				+		+							+				+			+				+		
20	В. В.	Н				+				+			+							+							+			+			
21	В.М.	Н					+	+								+				+				+				+	+				
22	Г. Д.	Т	+						+				+												+		+		+				
23	Г.А.	Т					+				+				+					+				+			+		+				
24	Д. Є.	Н	+								+					+				+				+			+				+		

25	З.К.	Н				+				+		+							+		+			+		
26	К.М.	Н				+				+		+				+					+			+		
27	К.О.	Н				+			+	+			+		+		+	+			+			+		
28	К.М.	Т				+		+		+		+		+			+	+		+				+		
29	Л.А.	Н	+		+			+	+	+		+		+				+	+			+	+			
30	М.А.	Т				+			+		+					+					+			+		
31	М.К.	Н				+			+			+				+				+			+		+	
32	Н.Е.	Т	+					+				+				+				+			+		+	
33	П.О.	Т				+			+		+	+				+		+	+		+			+		
34	П.О.	Т	+					+						+			+				+			+		
35	П.И.	Н		+					+			+						+			+			+		+
36	С.Є.	Н			+			+			+									+	+				+	
37	С.Д.	Т	+					+			+					+				+			+		+	
38	С.П.	Н		+				+			+						+				+			+		
39	Т.Н.	Т	+					+			+					+					+		+		+	
40	Т. Є.	Н				+		+						+				+		+					+	
41	Ф.А.	Т			+			+			+							+				+	+			
42	Ч.А.	Т			+			+			+					+					+			+		
43	Я.Т.	Н	+					+			+				+					+				+		+
44	В.О.	Т				+		+					+			+				+		+	+			
45	З.Н.	Н				+		+			+									+			+			
46	К.М.	Т	+					+						+					+	+			+			
47	К.Н.	Т			+			+						+			+			+			+		+	
48	Віка К.В.	Н	+	+		+		+		+	+			+			+	+		+			+			
49	Л.А.	Т				+		+							+		+				+			+		
50	Л.Ю.	Н		+					+	+						+				+			+		+	
51	С.Л.	Н				+		+						+			+				+					+

**Зведені дані за анкетною «Переважаючі мотиви професійного
самовизначення»**

№	Учні	Шкали				Переважаюча мотивація
		I	C	+	-	
1	Д.Д.	15	11	13	13	I
2	З.О.	21	9	13	11	I
3	К.А.	17	15	10	19	-
4	Ч.А.	15	12	10	9	I
5	Д.І.	21	21	15	10	I, C
6	Д.О.	6	9	9	8	C, +
7	З.А.	21	16	13	15	I
8	К.П.	24	19	16	24	I, -
9	К.Я.	17	19	12	18	I, C, -
10	Л.І.	16	20	13	18	C
11	М.В.	20	17	10	13	I
12	Н.А.	14	22	19	19	C
13	П.Ж.	23	22	20	17	I, C
14	П.М.	23	22	22	19	I, C, +
15	Р.В.	21	22	14	17	I, C
16	С.О.	24	20	21	18	I
17	Х.Т.	12	20	22	8	+
18	А.В.	12	11	8	12	I, C, -
19	Б.О.	18	16	15	18	I, -
20	В.В.	17	18	15	15	I, C
21	В.М.	20	23	19	21	I, +, -
22	Г.Д.	21	21	17	18	I, C
23	Г.А.	17	19	14	16	C

24	Д. Є.	18	13	13	14	I
25	З.К.	22	24	19	21	I, -
26	К.М.	17	15	13	12	I
27	К.О.	20	20	21	15	I, C, +
28	К.М.	10	14	16	11	+
29	Л.А.	14	17	15	16	I, C, +, -
30	М.А.	22	18	18	13	I
31	М.К	20	20	20	20	I, C, +, -
32	Н.Е.	19	13	12	14	I
33	П.О.	22	20	17	20	I
34	П.О.	22	20	17	20	I
35	П.І.	13	14	12	15	I, C, +, -
36	С.Є.	14	18	8	13	C
37	С.Д.	20	11	18	16	I
38	С.П.	15	17	13	11	C
39	Т.Н.	10	13	16	12	+
40	Т. Є.	17	17	10	23	-
41	Ф.А.	16	14	11	18	-
42	Ч.А.	11	17	9	17	C, -
43	Я.Т.	11	13	18	11	+
44	В.О.	16	16	10	13	I, C
45	З.Н.	19	20	15	15	I, C
46	К.М.	21	17	19	14	I
47	К.Н.	21	22	22	21	I, C, +, -
48	К.В.	19	19	16	17	I, C
49	Л.А.	20	23	14	18	C
50	Л.Ю.	18	16	17	16	I, C, +, -
51	С.Л.	20	23	20	16	C

52	С.В.	21	23	10	16	С
53	С. Т.	18	21	14	21	С
	Загальна кількість переважання	35	28	13	16	
	Сума балів	921	906	793	835	
	Середній бал	17	17	15	16	